

אונקלוס

א וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרִימָה אֶת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ: ב רְאוּבֵן שְׁמֵעוֹן לְוִי וַיהוּדָה: ג יִשָּׁשׁכָר זְבוּלֹן וּבְנֵימִן: ד דָּן וְנַפְתָּלִי גַד וְאֲשֶׁר: ה וַיְהִי כָּל־נַפֶּשׁ יִצְאֵי יִרְדְּ-יַעֲקֹב שְׁבָעִים נַפְשׁ וַיּוֹסֶף הָיָה בְּמִצְרַיִם: ו וַיִּמַּת יוֹסֵף וְכָל־אָחָיו וְכָל הַדּוֹר הַהוּא: ז וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצֻמוּ בְּמֵאד מְאֹד וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם: פ ח וַיָּקָם מֶלֶךְ־חָדָשׁ עַל־מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא־יָדַע אֶת־יוֹסֵף: ט וַיֹּאמֶר אֶל־עַמּוֹ הַזֶּה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעֲצוּם מְמֹנִי: י הֲבֵה נִתְחַכְּמָה לּוֹ פֶּן־יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי־תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם־הוּא עַל־

(א) ואלין שמות בני ישראל דעלו למצרים עם יעקב גבר ואנש ביתיה עלו: (ב) ראובן שמעון לוי ויהודה: (ג) יששכר זבולן ובנימן: (ד) דן ונפתלי גד ואשר: (ה) והנה כל נפשתיא נפקי ירכא דיעקב שבעין נפשין ויוסף דהוה במצרים: (ו) ומית יוסף וכל אחוהי וכל דרא ההוא: (ז) ובני ישראל נפישו ואיתילדו וסגיאו ותקיפו לחדא לחדא ואתמליאת ארעא מנהון: (ח) וקם מלכא חדתא על מצרים דלא מקיים גזירת יוסף: (ט) ואמר לעמיהא הא עמא בני ישראל סגן ותקפין מינא: (י) הבו נתחכם להון דלמא יסגון ויהי ארי יערעינא קרב ויתוספון אף אינון על א. ואנשי ביתו. ב. שהיה. ג. ונולדו. ד. שלא מקיים גזירת.

רש"י

ולדות ששה זכרם אחד: (ח) ויקם מלך חדש. רב ושמואל, חד אמר חדש ממש, וחד אמר שנתחדשו גזירותיו: אשר לא ידע. עשה עמנו כאלו לא ידע: (י) הבה נתחכמה לו. כל הבה לשון הכנה והזמנה לדבר הוא, כלומר הזמינו עצמיכם לכך: נתחכמה לו. לעם, נתחכמה מה לעשות לו. ורבותינו דרשו, נתחכם למושיען של ישראל לדוגם זמים, שכבר נשבע שלא יציא מצול לעולם. (והם לא הבינו שעל כל העולם אינו מציא, אבל הוא מציא על אומה אחת. ברש"י ישן):

א (א) ואלה שמות בני ישראל. אע"פ שמנאן בחייהן בשמותם, חזר ומנאן צמיתתן, להודיע חזתן שנמשלו לכוכבים, שמוציאן ומכניסן במספר ובשמותם, שנאמר המוציא במספר ככבים לכלם יקרא (ישעיה מ טו): (ה) ויוסף היה במצרים. והלא הוא ובניו היו בכלל שבטים, ומה צא ללמדנו, וכי לא היינו יודעים שהוא היה צמרים, אלא להודיעך דקתו של יוסף, הוא יוסף הרועה את לאן אציו, הוא יוסף שהיה צמרים ונעשה מלך ועמד בצדקו: (ז) וישרצו. שהיו

מקורי רש"י

השרצים יולדת שבעים. ד. ע"י עירובין נג ע"א וסוטה יא ע"א: ויקם מלך חדש על מצרים. רב ושמואל, חד אמר חדש ממש, וחד אמר שנתחדשו גזירותיו. מאן דאמר חדש ממש, דכתיב חדש. ומאן דאמר שנתחדשו גזירותיו, מדלא כתיב וימת וימלך. ולמאן דאמר שנתחדשו גזירותיו, הא כתיב אשר לא ידע את יוסף, מאי אשר לא ידע את יוסף, דהוה דמי כמאן דלא ידע ליה ליוסף כלל. ה. ע"י זהר ח"ב דף יח ע"א. ו. ע"י סוטה יא ע"א (וכעין זה בשמות רבה פ"א ס"ו ט): הבה נתחכמה לו להם מיבעי ליה א"ר חמא ברבי חנינא באו ונחכם למושיען של ישראל במה נדונם נדונם באש כתיב כי הנה ה' באש יבא וכתיב כי באש ה' נשפט וגו' בחרב כתיב [ובחרבו את כל בשר] אלא באו ונדונם במים שכבר נשבע הקדוש ברוך הוא שאינו מביא מבויל לעולם שנאמר כי מי נח זאת לי וגו' והן אינן יודעין שעל כל העולם כולו אינו מביא אבל על אומה אחת הוא מביא.

א. ע"י שמות רבה (פ"א ס"ג ג'): ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה יעקב ובניו איש וביתו באו. שקולים הן ישראל כצבא השמים, נאמר כאן שמות ונאמר בכוכבים שמות, שנאמר (תהלים קמז) מונה מספר לכוכבים לכלם שמות יקרא. אף הקב"ה כשירדו ישראל למצרים מנה מספרם כמה היו, ולפי שהם משולים לכוכבים קרא שמות לכלם, וה"ד ואלה שמות בני ישראל וגו'. ב. ע"י ספרי האזינו (כט לז): ויוסף היה במצרים. וכי אין אנו יודעים שיוסף היה במצרים, אלא להודיעך צדקן של יוסף, יוסף היה רועה את צאן אביו, ואף על פי שנעשה מלך במצרים הרי הוא בצדקו. ג. ע"י שמות רבה (פ"א ס"ו ח'): כל אחת ואחת ילדה ששה בכרס אחד שנאמר ובני ישראל פרו וישרצו וגו' ו"א שנים עשר דכתיב פרו שנים וישרצו שנים וירבו שנים ויעצמו שנים במאד מאד שנים ותמלא הארץ אותם שנים הרי י"ב ויעצמו יש אומרים ששה בכרס אחד ואל תתמה שהרי עקרב שהיא מן

אונקלוס

סנאנא ויגיחון בנא קרב ויסקון
מן ארעא: (יא) ומניאו עליהון
שלטונין מבאישיין בדיל לענואיהון
בפולחנהון ובנו קירוני בית אוצרא
לפרעה ית פיתום וית רעמסס:
(יב) וכמא דמענן להון פן סגן וכן
תקפין ועקת למצראי מן קדם בני
ישראל: (יג) ואפלחו מצראי ית
בני ישראל בקשיו: (יד) ואמררו
ית חיהון בפולחנא קשיא בטינא
ובליבני ובכל פולחנא בחקלא ית
כל פולחנהון דאפלחו בהון בקשיו:
(טו) ואמר מלכא דמצרים לחיתא
יהודייתא דשום חדא שפרה
ז. בעבודתם. ח. התעצמו. ט. היהודיות.

שנאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ: יא וישימו
עליו שרי מפים למען ענתו בסבלתם ויבן ערי
מספנות לפרעה אתפתם ואתרעמסס:
יב וכאשר יענו אתו פן ירבה וכן יפרץ ויקצו מפני
בני ישראל: יג ויעבדו מצרים את בני ישראל
בפרך: יד וימרו את חייהם בעבודה קשה בחמור
ובלבנים ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם
אשר עבדו בהם בפרך: טו ויאמר מלך מצרים
למילדת העברית אשר שם האחת שפרה

ה. ומינו עליהם. ו. מריעים.

רש"י

כן רצה וכן פרך. ומדרשו (ילקוט משלי תתקנו,
והר ח"צ יח ע"א), רוח הקודש אומרת כן, אתם
אומרים פן ירצה, ואני אומר כן ירצה: ויקצו. קצו
צחייהם. (ויש מפרשים המנרים צעיני ענמס וק"ל).
ורצותינו דרשו (סוטה יא ע"א, שמ"ר פ"א סי' י"א), כקוליס היו
צעיניהם: (יג) בפרך. צעודה קשה המפרכת את
הגוף ומשצרתו²: (טו) למיילדת. הוא לשון מולידות,
אלא שיש לשון קל ויש לשון כבד, כמו שוצר ומשצר,
דוצר ומדצר, כך מוליד ומיילד: שפרה. זו יוכבד, על
שם שמשפרת את הולד: פועה. זו מרים, על שם
שפועה ומדצרת והוגה לולד, כדרך הנשים המפייסות

ועלה מן הארץ. על כרחנו. ורצותינו דרשו, כאדם
שמקלל עמנו, ותולה קללתו צאחרים, והרי הוא כאלו
כתב, ועלינו מן הארץ והס יירשום: (יא) עליו. על
העם: מפים. לשון מס, שריס שגוצין מהם המס³.
ומהו המס, שיצנו ערי מסכנות לפרעה: למען ענתו
בסבלתם. של מנרים: ערי מסכנות. כתרגומו, וכן
לך צא אל הספן הנה (ישעיה כב טו), גוצר הממונה
על האורות²: את פתם ואת רעמסס. שלא היו
ראויות מתחלה לך, ועשאו חזקות וצורות לאור:
(יב) וכאשר יענו אתו. צכל מה שהם נותנין לצ
לענות, כן לצ הקצ"ה להרצות ולהפריץ. כן ירבה.

מקורי רש"י

בעליהן דאמר מר כל העוסק בבנין מתמסכן. וז"ל רש"י שם:
שמסכנות את בעליהן - שעל ידי אותן הערים ואותה עבודה נסתכנו
מצרים ליטבע ביס. שמסכנות - מדלדלות כדכתיב וינצלו את
מצרים ובשביל עבודה זו אירע להן ולהאי לישנא לא גרסינן דאמר
מר כל העוסק בבנין מתמסכן ומאן דגריס לה מתרגמינן להך דרב
ושמואל נמי אכל בניינים של כל אדם מסכנות פעמים שנופל
מהבנין ומת ממסכנות שמביא את האדם לידי עניות דאמר מר כל
העוסק בבנין מתמסכן. וז"ל השמות רבה שם: ערי מסכנות לפרעה,
רב ושמואל חד אמר שמסכנות את בעליהן, וחד אמר שמסכנות
את בניהם, שכל העוסק בבנין מתמסכן. ורבנן אמרי בתי אוצרות
כמה דתימא (ישעיה כב) לך בא אל הסוכן הזה. ל. ע"י סוטה שם
(וכעין זה בשמות רבה פ"א סי' יא): וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן
יפרוץ, כן רבו וכן פרצו מיבעי ליה. אמר ריש לקיש רוח הקדש
מבשרתן כן ירבה וכן יפרוץ. מ. וכרבי שמואל בר נחמני. ע"י
סוטה יא ע"ב (וכעין זה בשמות רבה שם): בפרך, רבי אלעזר אמר
בפה רך, רבי שמואל בר נחמני אמר בפריכה. פ"י רש"י: בפרך בפה

ז. ע"י סוטה שם (וכעין זה בשמות רבה שם): ונלחם בנו ועלה מן
הארץ, ועלינו מיבעי ליה. א"ר אבא בר כהנא כאדם שמקלל את
עצמו ותולה קללתו בחבירו. ח. ודלא כדברי הגמרא בסוטה שם
(וכעין זה בשמות רבה פ"א סי' י) וז"ל: וישימו עליו שרי מסים
עליהם מיבעי ליה, תנא דבי ר' אלעזר בר' שמעון מלמד שהביאו
מלבן ותלו לו לפרעה בצוארו, וכל אחד ואחד מישראל שאמר להם
איסטניס, אני אמרו לו כלום איסטניס אתה יותר מפרעה, ע"כ.
ט. ודלא כדברי הגמ' סוטה שם (וכעין זה בשמות רבה שם) ז"ל:
שרי מסים דבר שמשים. ועיי"ש ברש"י וז"ל: שרי מסים - דבר
שמשים רידוי של שומה שמרגילין ומשימין לעבודה אותו מלבן
שתלו לו היה לישראל רידוי של השמה. י. לכאורה דלא כדברי
סוטה שם (וכעין זה בשמות רבה שם): למען ענותו בסבלותם
[ענותם מיבעי ליה], למען ענותו לפרעה בסבלותם דישאל. פ"י
רש"י: למען ענותו לפרעה - בשביל סבלותם דישאל שיטו שכס
לסכול. כ. ורבנן בסוטה שם: ויבן ערי מסכנות לפרעה, רב
ושמואל חד אמר שמסכנות את בעליהן, וח"א שמסכנות את

אונקלוס

ושום תנייתא פועה: (טז) ואמר
 פד תהניין מולדן ית יהודייתא
 ותחזיין על מתברא אם בר הוא
 תקטלן יתיה ואם ברתא היא
 תקיימינה: (יז) ודחילא חיתא מן
 קדם יי ולא עבדו כמא דמליל
 עמהן מלכא דמצרים וקיימא ית
 בנאי: (יח) וקרא מלכא דמצרים
 לחייתא ואמר להן מה דין עבדתין
 ית פתגמא הדין וקיימתין ית
 בנאי: (יט) ואמרא חיייתא לפרעה
 ארי לא כנשיא מצרייתא יהודייתא
 ארי חכימין אינין עד לא עלת
 לותהן חיייתא וילידן: (כ) ואוטיב יי
 לחייתא וסגי עמא ותקיפו לחדא:
 י. היהודיות. כ. מלפני. ל. היהודיות.
 מ. חכמות.

ושם השנית פועה: טז ויאמר בילדכן את-
 העבריות וראיתן על-האבנים אם-בן הוא והמתן
 אתו ואם-בת הוא וחיה: יז ותיראן המילדת
 את-האלהים ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך
 מצרים ותחיינן את-הילדים: שני יח ויקרא מלך-
 מצרים למילדת ויאמר להן מדוע עשיתן הדבר
 הזה ותחיינן את-הילדים: יט ותאמרן המילדת
 אל-פרעה כי לא כנשים המצרית העברית
 כייחיות הנה בטרם תבוא אליהן המילדת וילדו:
 כ וייטב אלהים למילדת וירב העם ויעצמו מאד:

רש"י

כמו ותדברו לזכרים, וכן ופתללנה אחי אל עמי (יחזקאל
 יב ט), לשון עבר חללתם כמו ותחללו לזכרים: (יט) כי
 חיות הנה. בקיאות כמילדות, תרגום מילדות תיפתא.
 ורבותינו דרשו (שמ"ר פ"א סי' טו^ב), הרי הן משולות לחיות
 השדה שאינן נריכות מילדות, והיכן משולות לחיות, גור
 אריה, זאב יטרף, זכור שורו, אילה שלוחה, ומי שלא
 נכתב בו, הרי הכתוב כללן, ויצרך אותם (בראשית מט
 כח) ועוד כתוב מה אפנה לציף (יחזקאל יב ט): (כ) וייטב.
 הטיב להם, וזה חלוק צמיצה שסודה צ' אותיות
 ונתן לה וי"ו יו"ד בראשה, כשהיא צאה לדבר בלשון
 ויפעל, הוא נקוד היו"ד צני"י שהוא קמ"ץ קטן, (או
 בסגול שהוא פת"ח קטן) כגון וייטב אלהים למילדות,
 וירב צצת יהודה (אכה ז ט), הרבה תאניה, וכן ויגל

תינוק הזוכה: פועה. לשון עקה, כמו פילדה
 אפעה (שעיה מז ט): (טז) בילדכן. כמו בהולדכן: על
 האבנים. מושב האשה היולדת, וצמקוס אחר קוראו
 משצר, וכמוהו עשה מלאכה על האבנים (ירמיה יח א),
 מושב כלי אומנות יורר כלי חרס: אם בן הוא
 וגוי. לא היה מקפיד אלא על הזכרים, שאמרו לו
 אנטונינו שעמיד להולד בן המושיע אותם: וחיה.
 ותחיה: (יז) ותחיינן את הילדים. מספקות להם
 מים ומזון. תרגום הראשון וקיימא, והשני וקיימתין
 (פסוק יט), לפי שלשון עבר לנקבות רבות, תיבה זו
 וכיוצא בה משמשת לשון פעלו ולשון פעלתם, כגון
 ותאמרן איש מנרי (לקמן ז ט), לשון עבר כמו ויאמרו
 לזכרים, ופתללנה צפיכס (ירמיה מד כה), לשון דברתם

מקורי רש"י

(פ"א סי' טו): ותחיינן את הילדים, וכי מאחר שלא עשו כאשר דבר
 אליהן אין אנו יודעין שקיימו את הילדים, למה הוצרך הכתוב לומר
 ותחיינן את הילדים. יש קילוס בתוך קילוס, לא דיין שלא קיימו את
 דבריו אלא עוד הוסיפו לעשות עמהם טובות. יש מהם שהיו עניות
 והולכות המילדות ומגבות מים ומזון מבתיהם של עשירות ובאות
 ונתונות לעניות והן מחיות את בניהן, הוא שכתוב ותחיינן את
 הילדים. פ. ז"ל המדרש: כי חיות הנה, אם תאמר מילדות הנה,
 וכי מילדת אינה צריכה מילדת אחרת לסייעה. אלא כך אמרו לו,
 אומה זו כחיות השדה נמשלות, שאין צריכות מילדות. יהודה נמשל
 כאריה, דכתיב (שם מט) גור אריה יהודה. דן, יהי דן נחש. נפתלי,
 אילה שלוחה. יששכר חמור גרם. יוסף (דברים לג) בכור שורו.
 בנימין, (בראשית מט) זאב יטרף. ועל שאר כתיב (יחזקאל יט) מה
 אמך לביאה בין אריות רבצה.

רך - משכום בדברים ובשכר עד שהרגילום לעבודה. בפריכה -
 בשברון גוף ומתנים וחזקה. ג. עי' סוטה שם (וכעין זה בשמות
 רבה פ"א סי' יג עיי"ש אריכות): דתניא שפרה זו יוכבד, ולמה נקרא
 שמה שפרה שמשפרת את הולד. ד"א שפרה שפרו ורבו ישראל
 בימיה. פועה זו מרים, ולמה נקרא שמה פועה, שהיתה פועה
 (ומוציאה את הולד). ד"א פועה שהיתה פועה ברוח הקודש ואומרת
 עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל. פי' רש"י משפר - כמו
 שעושין לתינוקות ליישב את איברייהם ולתקנן שניתקין מצער
 הלידה. ס. ודלא כסוטה שם: מאי אבנים, א"ר חנן סימן גדול
 מסר להן, אמר להן בשעה שכורעת לילד ירכותיה מצטננות
 כאבנים. ואית דאמר כדכתיב וארד בית היוצר והנה הוא עושה
 מלאכה על האבנים, מה יוצר זה ירך מכאן וירך מכאן וסדן באמצע,
 אף אשה ירך מכאן וירך מהולד באמצע. ע. עי' שמות רבה

אונקלוס

(כא) וְהָיָה כִּד דְּחִילָא חִיִּיתָא מִן קָדָם
 יי וְעָבַד לְהֵן בְּתִין: (כב) וּפְקִיד פְּרַעָה
 לְכָל עַמִּיָּה לְמִימָר כָּל בְּרָא דִּיתְיָלִיד
 לִיהוּדָאִי בְּנֵהֲרָא תְרַמוּנִיָּה וְכָל
 בְּרַתָּא תְקִימוּן: (א) וְאֶזְל גְּבֵרָא
 מִדְּבִית לֵוִי וּנְסִיב" ית בְּרַתָּא דְלֵוִי:
 (ב) וְעֵדִיאָת אֶתְתָּא וִילִידַת בְּר וַחֲזַת
 ?תִּיה אַרְי טָב הוּא וְאַטְמֶרְתִּיה תְּלַתָּא
 יֶרְחִין: (ג) וְלֹא יִכִּילַת עוֹד
 לְאַטְמֶרְתִּיה וּנְסִיבַת לִיה תִּיבוּתָא
 ג. לִיהוּדִים. א. וּנְשָׂא.

כא וַיְהִי כִּי־יִרְאוּ הַמִּלֻּדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ
 לָהֶם בְּתָיִם: כב וַיֵּצְאוּ פְרַעֲה לְכָל־עַמּוֹ לֵאמֹר
 כָּל־הַבֶּן הַיְלֹוֹד הַיְאֹרָה תִשְׁלִיכֶהוּ וְכָל־הַבֶּת
 תַּחֲיוּן: פ ב א וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי וַיִּקַּח
 אֶת־בֵּת־לֵוִי: ב וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּרְא
 אֹתוֹ כִּי־טוֹב הוּא וַתְּצַפְּנֶהוּ שְׁלֹשָׁה יָרְחִים:
 ג וְלֹא־יִכְלָה עוֹד הַצֶּפִּינוֹ וַתִּקַּח־לּוֹ תֵּבֶת

רש"י

סקופו ללקות זמים, לפיכך גזר אותו היום אף על
 המזרים, שנאמר כל הבן הילוד, ולא נאמר הילוד
 לעזרים, והם לא היו יודעים סקופו ללקות על מי
 מריצה: ב (א) ויקח את בת לוי. פרוש היה ממנה
 מפני גזירת פרעה, (וחזר ולקחה, וזהו וילך, שהלך
 בעצתו שחמרה לו גזרתו קשה משל פרעה, אם
 פרעה גזר על הזכרים ואתה גם כן על הנקבות. ברש"י
 ישן) והחזירה ועשה צה לקוחין שניים, ואף היא
 נהפכה להיות נערה. וצת ק"ל שנה היתה, שנולדה
 בצואה למזרים צין החומות, ומאתים ועשר שנה נשתהו
 שם, וכשילאו היה משה צן שמונים שנה, אם כן
 כשנתעברה ממנו היתה צת מאה ושלשים, וקורא אותה
 צת לוי: (ב) כי טוב הוא. כשנולד נתמלא הצית פלו
 אורה: (ג) ויא יבצה עוד הצפינו. שָׁמְנוּ לֵה
 המזריים מיום שהחזירה, והיא ילדתו לששה חדשים
 ויום א', שהילדת לשצעה יולדת למקוטעין, והם צדקו

השְׁחָרִית (דברי הימים ב' לו ט), נצוראדן הגלה את השחריית,
 וַיִּפֶן וַיָּצֵא אֶל זַנֵּב (שופטים טו ד), הפנה הזנבות זו לזו, כל
 אלו לשון מפעיל את אחרים, וכשהוא מדבר בלשון
 ויפעל, הוא נקוד היו"ד צחיר"ק, כגון וַיֵּטֵב צְעִינִי
 (ויקרא י ט), לשון הוטב, וכן וירצ העם, נתרצה העם,
 (מלכים ב' כה כא) וַיִּגַּל יְהוּדָה, הגלה יהודה, (לקמן ב יב) וַיִּפֶן
 פֶּה וְכֵה פִנָּה לִכְאֵן וּלְכֹאֵן. ואל תשיצני, וילך, ושצ, וירד,
 ויא, לפי שאינן מגזרתן של אלו, שהרי היו"ד יסוד
 צהן, ירד, יאל, ישצ, ילך, יו"ד אות שלישית צו: וייטב
 אֱלֹהִים לְמִיֻּדְתָּ. מהו הטובה: (כא) וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים
 בְּתָיִם. צתי כהונה ולויה ומלכות שקרויין צתים, וַיֵּצְאוּ
 אֶת צֵית ה' (עזרא א ג), (מלכים א' ט א) וְאֶת צֵית הַמֶּלֶךְ,
 כהונה ולויה מיוכבד, ומלכות ממרים, כדאיתא צמסכת
 סוטה (יא ע"ג): (כב) לְכָל עַמּוֹ. אף עליהם גזר, יום
 שנולד משה אמרו לו אֲכַטְנֶנִּינוּ, היום נולד מושיענו,
 ואין אנו יודעים אם ממזרים אם מישראל, ורואין אנו

מקורי רש"י

הרשע ספק מתקיימת גזירתו ספק אינה מתקיימת, אתה צדיק בודאי
 שגזירתך מתקיימת, שנאמר ותגזר אומר ויקם לך. עמד והחזיר את
 אשתו, עמדו כולן והחזירו את נשותיהן, ויקח. ויחזור מיבעי ליה,
 א"ר יהודה בר זבינא, שעשה לו מעשה ליקוחין, הושיבה באפריון,
 ואהרן ומרים מרקדין לפניו, ומלאכי השרת אמרו אם הבנים שמחה.
 ב. ע"י סוטה שם (וכעין זה בשמות רבה שם): את בת לוי אפשר בת
 מאה ושלשים שנה היא וקרי לה בת, דא"ר חמא בר' חנינא זו יוכבד
 שהורתה בדרך ולידתה בין החומות, שנאמר אשר ילדה אותה ללוי
 במצרים, לידתה במצרים ואין הורתה במצרים, א"ר יהודה שנולדו
 בה סימני נערות. ג. ע"י סוטה שם (וכעין זה בשמות רבה פ"א סי'
 כ'): ותרא אותו כי טוב הוא, תניא ר"מ אומר טוב שמו, ר' יהודה
 אומר טוביה שמו, רבי נחמיה אומר הגון לנביאות. אחרים אומרים
 נולד כשהוא מהול, וחכמים אומרים בשעה שנולד משה נתמלא הבית
 כולו אור, כתיב הכא ותרא אותו כי טוב הוא וכתיב התם וירא אלהים
 את האור כי טוב.

צ. ע"י סוטה יא ע"ב: ויעש להם בתים, רב ושמואל חד אמר בתי
 כהונה ולויה, וחד אמר בתי מלכות. מ"ד בתי כהונה ולויה אהרן
 ומשה, ומ"ד בתי מלכות דוד נמי ממרים קאתי. וע"י מדרש שמות
 רבה (פמ"ח סי' ג'): ויעש להם בתים, ומה היו הבתים, בית הכהונה
 ובית המלכות. יוכבד נטלה כהונה ומלכות, אהרן כ"ג משה מלך,
 שנאמר (דברים לג) ויהי בישורון מלך. ומרים נטלה חכמה שהעמידה
 בצלאל ויצא ממנו דוד שהיה מלך. ק. ע"י סוטה יב ע"ב, סנהדרין
 קא ע"ב, ושמות רבה פ"א סי' יח. א. ע"י סוטה יב ע"א (וכעין
 זה בשמות רבה פ"א סי' יט): וילך איש מבית לוי, להיכן הלך, אמר
 רב יהודה בר זבינא שהלך בעצת בתו. תנא עמרם גדול הדור היה,
 כיון (שראה שאמר) [שגזר] פרעה הרשע כל הבן הילוד היאורה
 תשליכוהו, אמר לשוא אנו עמלין, עמד וגירש את אשתו, עמדו כולן
 וגירשו את נשותיהן. אמרה לו בתו, אבא קשה גזירתך יותר משל
 פרעה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ואתה גזרת על הזכרים ועל
 הנקיבות, פרעה לא גזר אלא בעוה"ז ואתה בעוה"ז ולעוה"ב, פרעה

אונקלוס

גָּמָא וְתַחֲמָרָה בַּחֲמָר וּבִזְפֹת וְתַשֵּׁם בָּהּ אֶת־הַיֶּלֶד
וְתַשֵּׁם בַּסּוּף עַל־שֵׁפֶת הַיָּאֵר: ד וְתַתְּצַב אַחֲתוֹ
מֶרְחָק לְדַעָה מַה־יַּעֲשֶׂה לוֹ: ה וְתִרְדּוּ בַת־פְּרַעֲהַ
לְרַחֵץ עַל־הַיָּאֵר וְנַעֲרִיתָהּ הַלֵּכֶת עַל־יַד הַיָּאֵר
וְתִרְאֵה אֶת־הַתְּבָה בְּתוֹךְ הַסּוּף וְתִשְׁלַח אֶת־
אַמָּתָהּ וְתִקְחָהּ: ו וְתַפְתַּח וְתִרְאֶהוּ אֶת־הַיֶּלֶד
וְהִנֵּה־נָעַר בִּבְנֵה וְתַחֲמַל עָלָיו וְתֹאמַר מִיֶּלְדֵי
הָעִבְרִים זֶה: ז וְתֹאמַר אַחֲתוֹ אֶל־בַּת־פְּרַעֲהַ
הָאֵלֶּךְ וְקִרְאתִי לָךְ אִשָּׁה מִיְּנֻקַּת מִן הָעִבְרִית
וְתִינָק לָךְ אֶת־הַיֶּלֶד: ח וְתֹאמְרֶלָּהּ בַּת־פְּרַעֲהַ

דגומא וּחֲפֹתָהּ בַּחֲמָרָא וּבְזֹפְתָא
וְשׁוּיָאֵת בָּהּ יַת רַבִּיָא וְשׁוּיָתָהּ בַּיַּעֲרָא
עַל כַּיִף נַהֲרָא: (ד) וְאַתְעַתְדַתִּי
אַחֲתִיָּה מֶרְחִיק לְמַדַּע מַה יִּתְעַבֵּיד
לִיָּה: (ה) וְנַחֲתַת בַּת פְּרַעֲהַ לְמַסְחֵי
עַל נַהֲרָא וְעוֹלִימְתָהּ מֵהֶלְכֵן עַל
כַּיִף נַהֲרָא וְנַחֲתַת יַת תִּיבּוּתָא
בְּגוּ יַעֲרָא וְאוּשִׁיטַתִּי יַת אַמָּתָהּ
וְנַסִּיבְתָהּ: (ו) וּפְתַחַת וְנַחֲתַת יַת
רַבִּיָא וְהָא עוֹלִימָא בְּכִי וְנַחֲסַת
עֲלוּהִי וְאַמְרַת מִבְּנֵי יְהוּדָאִי הוּא
דִּין: (ז) וְאַמְרַת אַחֲתִיָּה לְבַת
פְּרַעֲהַ הָאִיזִיל וְאִיקְרִי לִיךְ אַתְתָּא
מִיְּנֻקָתָא מִן יְהוּדִיתָא וְתוֹנִיק לִיךְ
יַת רַבִּיָא: (ח) וְאַמְרַת לָהּ בַּת פְּרַעֲהַ
ב. זימנה את עצמה. ג. שפת. ד. והושיטה.
ה. היהודים. ו. היהודיות.

רש"י

דרשו (סוטה יב ע"ב), הולכות לשון מיטה, כמו הנה הנהי
הולך למות (בראשית כה לב), הולכות למות לפי שמיו
זה, והכחוש מסייען, כי למה לנו לכתוב וערותיה
הולכות: את אמתה. את שפחתה. ורבותינו דרשו
לשון יד, אזל לפי דקדוק לשון הקודש היה לו
להקד אמתה מ"ס דגושה, והס דרשו את אמתה,
את ידה ונשמרצבה אמתה למות הרצה: (ו) ותפתח
ותראהו. את מי לאתה, הילד, זהו פשוטו. ומדרשו,
שראתה עמו שכינה: והנה נער בכה. קולו כנער:
(ז) מן העבריות. מלמד שהחזירנו על מנצרות הרצה

אחריה לסוף ט"ד: גמא. גמי כלשון משנה וצלע"ו
יוג"קו (ביוט), ודבר רך הוא, ועומד בפני רך ופני
קשה: בחמר ובזפת. זפת מצחון וטיט מצפנים,
כדי שלא יריח אותו נדיק ריח רע של זפת (סוטה יב ע"ב)
ושמ"ר פ"א ס" כ"א): ותשם בסוף. הוא לשון אגס רוש"ל
צלע"ו (שילפראהר), ודומה לו קנה וסוף קמל"ו (ישעיה
ט"ו): (ה) לרחץ על היאור. סרס המקרא ופרשהו,
ותרד צת פרעה על היאור לרחוץ בו: על יד היאור.
אלל היאור, כמו ראו קלקת יואב אל ידי (שמואל ב' יד ל),
והוא לשון יד ממש, שיד האדם סמוכה לו. ורבותינו

מקורי רש"י

מקיימין אותה, ואת עוברת על גזירת אביו, בא גבריאל וחבטן
בקרקה. ט. ע"י סוטה יב ע"ב (וכן שמות רבה פ"א ס" כג):
ותשלח את אמתה ותקחה, ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר ידה וחד
אמר שפחתה, מ"ד ידה דכתיב אמתה, ומ"ד שפחתה מדלא כתיב
ידה. ולמ"ד שפחתה הא אמרת בא גבריאל וחבטן בקרקע, דשייר
לה חדא דלא אורחא דבת מלכא למיקם לחודה. ולמאן דאמר ידה
ליכתוב ידה, הא קא משמע לן דאישתרבב אישתרבובי. י. סוטה
שם (וכן שמות רבה פ"א ס" כד): ותראהו את הילד ותרא מיבעי
ליה, א"ר יוסי ברבי חנינא שראתה שכינה עמו. כ. ע"י סוטה שם
(וכן שמות רבה פ"א ס" כד): והנה נער בכה, קרי ליה ילד וקרי ליה
נער. תנא הוא ילד וקולו כנער דברי רבי יהודה. אמר לו רבי נחמיה,
אם כן עשיתו למשה רבינו בעל מום, אלא מלמד שעשתה לו אמו
חופת נעורים בתיבה, אמרה שמא לא אזכה לחופתו. נוסף בשמות
רבה: ד"א והנה נער בוכה ילד היה ומנהגו כנער, בא גבריאל והכה
למשה כדי שיבכה ותתמלא עליו רחמים.

ד. ע"י תרגום יונתן בן עוזיאל: ואיתעברת איתתא וילדת ביר בסוף
שיתא ירחין וחמת יתיה ארום בר קיומי הוא ואטמרתיה תלת ירחין
דסכומהון תשעא. וע"י סוטה שם (וכן שמות רבה שם): ותצפנהו
שלשה ירחים, דלא מנו מצרים אלא משעה דאהדרה והיא הות
מיעברא ביה תלתא ירחי מעיקרא. ה. וכרבי שמואל בר נחמני,
ע"י גמ' סוטה שם (וכן שמות רבה פ"א ס" כ"א): ותקח לו תבת
גומא, מאי שנא גומא, א"ר אלעזר מיכן לצדיקים שממונם חביב
עליהן יותר מגופן, וכל כך למה לפי שאין פושטין ידיהן בגול. רבי
שמואל בר נחמני אמר דבר רך שיכול לעמוד בפני דבר רך ובפני
דבר קשה. ו. ע"י סוטה שם וז"ל: ותשם בסוף רבי אלעזר אומר
ים סוף רבי שמואל בר נחמני אמר אגם כדכתיב קנה וסוף קמלו
ותרד. ז. ע"י ב"ב קיט ע"ב וכן ויקרא רבה פכ"ז ס" א. ח. ע"י
סוטה יב ע"ב: ותרא את התיבה בתוך הסוף, כיון דחזו דקא בעו
לאצולי למשה אמרו לה גבירתנו, מנהגו של עולם מלך בשר ודם
גוזר גזירה אם כל העולם כולו אין מקיימין אותה בניו ובני ביתו

אונקלוס

איזילי ואַזלת עולמַתא וקרת ית
אמיה דרבאי: (ט) ואמרת לה בת
פרעה הא ליכי ית רביא הדין
ואונקיהי לי ואנא אַתן ית אגרך
ונסיבת איתתא ית רביא ואונקיתיה:
(י) ורבא רביא ואיתיתיה לבת פרעה
והנה לה לבר וקרת שמייה משה
ואמרת ארי מן מיא שחלתייה:
(יא) והנה ביומיא האינן ורבא משה
ונפק לנת אחוהי וחזא בפולחניהון
וחזא גבר מצרי מחי לגבר יהודי
מאחיה: (יב) ואיתפני לָא ולָא
ז. בעבורתם. ח. יהודי.

לָכִי וְתִלְךָ הָעֲלָמָה וְתִקְרָא אֶת־הַיֶּלֶד:
ט וְתֹאמֶר לָהּ בַת־פְּרֹעֶה הֲיִלְכִי אֶת־הַיֶּלֶד הַזֶּה
וְהִינְקֵהוּ לִי וְאֲנִי אֶתֶּן אֶת־שִׁכְרְךָ וְתִקַּח הָאִשָּׁה
הַיֶּלֶד וְתִנְקֵהוּ: י וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וְתַבְּאֵהוּ לְבַת־פְּרֹעֶה
וַיְהִי־לָהּ לְבֵן וְתִקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה וְתֹאמֶר כִּי מִן־
הַמַּיִם מְשִׁיתָהוּ: שְׁלִישִׁי יא וַיְהִי בַיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל
מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל־אָחָיו וַיֵּרָא בְּסַבְּלָתָם וַיֵּרָא אִישׁ
מִצְרִי מִכָּה אִישׁ־עֲבָרִי מֵאָחָיו: יב וַיִּפֶן כַּה וְכַה

רש"י

זה"ל צסוף המיצה, כגון משה, צנה, עשה, לזה, פנה,
כשיצא לומר צהס פעלתי, תצא היו"ד צמקום ה"א,
כמו עשיתי, צניתי, פניתי, לוימי: (יא) ויגדל משה.
והלל כזר כתצ ויגדל הילד, א"ר יהודה צר"ל הראשון
לקומה והשני לגדולה, שמינהו פרעה על צימו: וירא
בסבב"תם. נתן עיניו ולצו להיות מיצר עליהם: איש
מצרי. נוגש היה, ממונה על שוטרי ישראל, והיה
מעמידם מקרות הגזר למלאכתם: מכה איש עברי.
מלקהו ורודהו. וצעלה של שלומית צת דצרי היה, ונתן
עיניו צה, וצלילה העמידו והוציאו מצימו, והוא חזר
ונכנס לצית וצא על אשתו, כסצורה שהוא צעלה, וחזר
האיש לציתו והרגיש צדצר, וכשראה אותו מצרי
שהרגיש צדצר, היה מכהו ורודהו כל היום: (יב) ויפן
כה וכה. ראה מה עשה לו צצית ומה עשה

לינק ולא ינק, לפי שהיה עמיד לדבר עם השכינה:
(ח) ותלך העלמה. הלכה צוריות ועלמות כעלם:
(ט) הילכיבי. נתנצחה ולא ידעה מה נתנצחה, הי שליכי
(סוטה יב ע"ב ושמ"ר פ"א ס' כה): (י) משיתהו. כתרמונו
שחלפיה, והוא לשון הוצאה צלשון ארמי, כמשתל צניפתא
משתלצה (צרכות ח ע"ח), וצלשון עברי משיתהו, לשון
הסירותיו, כמו לא ימוש (יהושע ח ט) לא קמשו (צמדבר יד מד),
כך חצרו מנחס. ואני אומר שאינו ממצצרת מש, וימוש,
אלא מגזרת מש, ולשון הוצאה הוא, וכן ימשני מפיס
רציס (שמואל ב' צ' כז), שאלו היה ממצצרת מש, לא יתכן
לומר משיתהו אלל המישותיהו, כאשר יאמר מן קס
הקיומתי, ומן סצ השיצותי, ומן צא הציאותי, או
משיתהו, כמו ומשפתי את עון הארץ (זכריה ג ט), אלל
משיתי, אינו אלל מגזרת חיצה שפועל שלה מיוסד

מקורי רש"י

וירא, שהיה רואה בסבלותם ובוכה, ואומר חבל לי עליכם, מי יתן
מותי עליכם, שאין לך מלאכה קשה ממלאכת הטיט, והיה נותן
כתיפיו ומסייע לכל אחד ואחד מהן וכו' עיי"ש שהאריך. ע. עי'
שמות רבה (פ"א ס' כח): נוגשים היו מן המצריים ושוטרים
מישראל, נוגש ממונה על עשרה שוטרים שוטר ממונה על עשרה
מישראל. והיו הנוגשים הולכים לבתי השוטרים בהשכמה להוציאן
למלאכתן לקריאת הגבר. פעם אחת הלך נוגש מצרי אצל שוטר
ישראל ונתן עיניו באשתו שהיתה יפת תואר בלי מום, עמד לשעת
קריאת הגבר והוציאו מביתו וחזר המצרי וכא על אשתו, והיתה
סבורה שהוא בעלה ונתעברה ממנו, חזר בעלה ומצא המצרי יוצא
מביתו, שאל אותה שמא נגע כך, אמרה לו הן, וסבורה אני שאתה
הוא, כיון שידע הנוגש שהרגיש בו החזירו לעבורת הפרך והיה
מכה אותו ומבקש להרגו.

ל. עי' סוטה שם (וכעין זה בשמות רבה פ"א ס' כה): וקראתי לך
אשה מינקת מן העבריות, ומאי שנא מעבריות, מלמד שהחזירוהו
למשה על כל המצרות כולן ולא ינק, אמר פה שעתיד לדבר עם
השכינה יינק דבר טמא, והיינו דכתיב את מי יורה דעה וגו', למי
יורה דעה ולמי ייבן שמועה, לגמולי מחלב ולעתיקי משדים, ותאמר
לה בת פרעה לכי וגו'. מ. עי' סוטה שם (וכן שמות רבה שם):
ותלך העלמה, למה קראה הכתוב עלמה, שהלכה בזריות, ר'
שמואל אמר שהעלימה את דבריה. ג. השוה למדרש (ילקוט
שמעוני שמות - פרק ב - רמז קטו, וכעין זה בשמות רבה פ"א ס'
כז): ויגדל משה, ר' יהודה אומר כל בניס אינן גדלין, שהוא אומר
ויגדל אלא שהיה בן חמש שנים ונמצא כבן אחת עשרה. מה אמר
ויגדל שני פעמים למעלה בקומה ולמטה בגדולה, מה היתה גדולתו
שיצא אל אחיו. ס. עי' שמות רבה שם: וירא בסבלותם, מהו

אונקלוס

וַחֲזָא אַרִי לִית גְּבֵרָא וּמְחָא ית
מְצַרְאָה וְטַמְרִיה בְּחָלָא: (יג) וַנִּפְק
בְּיוֹמָא תַנְיִנָא וְהָא תַרְיִן גְּבֵרִין
יְהוּדָאִין נֶצְן וְאָמַר לְחַיִּיבָא לְמָא
אַתּ מְחִי לְחַבְרָךְ: (יד) וְאָמַר
מִן שְׂוִיךְ לְגַבְר רַב וְדַיִן
עֲלֵנָא הִלְמַקְטְלִי אַתּ אָמַר כְּמָא
דְקַטְלַת ית מְצַרְאָה וְדַחִיל מִשָּׁה
וְאָמַר בְּקוּשְׁטָא אִיתִידַע פְּתַגְמָא:
(טו) וְשָׁמַע פְּרַעָה ית פְּתַגְמָא
הַדִּין וּבְעָא לְמַקְטֵל ית מִשָּׁה
וְעַרְק מִשָּׁה מִן קָדָם פְּרַעָה וַיִּתִּיב
בְּאַרְעָא דְמִדְיָן וַיִּתִּיב עַל בִּירָא:
ט. יהודים. י. באמת.

וַיֵּרָא כִּי אִין אִישׁ וַיִּךְ אֶת־הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחֹל:
יג וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשְּׁנִי וְהִנֵּה שְׁנֵי־אֲנָשִׁים עֹבְרִים
נֹצִים וַיֵּאמֶר לְרִשָׁע לְמָה תִּכֶּה רַעְדָּ: יד וַיֵּאמֶר
מִי שְׂמִיךְ לְאִישׁ שֶׁר וְשִׁפְטָ עָלֵינוּ הִלְהַרְגֵנוּ
אַתָּה אָמַר כְּאִשֶׁר הִרְגַת אֶת־הַמִּצְרִי וַיֵּרָא מִשָּׁה
וַיֵּאמֶר אֲכֵן נֹדַע הַדְּבָר: טו וַיִּשְׁמַע פְּרַעָה אֶת־
הַדְּבָר הַזֶּה וַיִּבְקֶשׁ לְהִרְגַּ אֶת־מִשָּׁה וַיִּבְרַח מִשָּׁה
מִפְּנֵי פְרַעָה וַיֵּשֶׁב בְּאַרְץ־מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל־הַתְּבָאָר:

רש"י

להגאל: אכן נודע הדבר. כמשמעו. ומדרשו, נודע
לי הדבר שהייתי תמה עליו, מה חטאו ישראל מכל
שזעים אומות להיות נרדים צעזודת פרך, אזל רואה
חני שהם ראויים לכך: (טו) וישמע פרעה. הם
הלשינו עליו: ויבקש להרג את משה. מסרו
לקוסטנינר להרגו ולא שלטה צו החרב, הוא שאמר
משה, ויללני מתחב פְּרַעָה: (וישב בארץ מדין.
נתעכז שם, כמו (בלאשית לו א) וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב. וישב על
הבאר. למד מיעקב שנזדווג לו זוגו על הצא"ר:

לו צדקה. ולפי פשוטו כמשמעו: וירא כי אין איש.
שאין איש עמיד ללאת ממנו שיתגיר: (יג) שני
אנשים עברים. דתן ואזירס הם, שהותירו מן המן:
נצים. מריצים: למה תכה. אע"פ שלא הכהו, נקרא
רשע צהרמת יד: רעך. רשע כמותך: (יד) מי שמך
לאיש. והרי עודך נערי: הלהרגני אתה אמר.
מכאן חנו למדים שהרגו צדק המפורש: וירא
משה. כפשוטו. ומדרשו, דאג לו על שראה צישראל
רשעים דילטורין, אמר, מעתה שמה אינס ראויין

מקורי רש"י

מלמד ששניהם רשעים. ת. כרבי יהודה. עי' שמות רבה (פ"א סי'
ל'): ויאמר מי שמך לאיש שר וגו', ר' יהודה אומר בן כ' שנה היה
משה באותה שעה, אמרו לו עדיין אין אתה ראוי להיות שר ושופט
עלינו לפי שבן ארבעים שנה לבניה. ור' נחמיה אומר בן ארבעים
שנה היה. אמרו לו ודאי שאתה איש, אלא שאי אתה ראוי להיות
שר ושופט עלינו. ורבנן אמרי, אמרו ליה והלא בנה של יוכבד אתה,
והיאך קורין לך בן בתיה, ואתה מבקש להיות שר ושופט עלינו,
נודיע עליך מה עשית למצרי. א. עי' שמות רבה (שם): הלהרגני
אתה אומר, אתה מבקש לא נאמר, אלא אתה אומר, מכאן אתה למד
ששם המפורש הזכיר על המצרי והרגו. ב. עי' שמות רבה (שם):
כיון ששמע כן נתיירא מלשון הרע. ויאמר אכן נודע הדבר. רבי
יהודה בר רבי שלום בשם ר' חנינא הגדול ורבותינו בשם רבי
אלכסנדר אמרו, היה משה מהרהר בלבו ואומר מה חטאו ישראל
שנשתעבדו מכל האומות, כיון ששמע דבריו אמר לשון הרע יש
ביניהן היאך יהיו ראויין לגאולה, לכך אמר אכן נודע הדבר, עתה
ידעתי באיזה דבר הם משתעבדים. ג. עי' שמות רבה (פ"א סי'
לא): וישמע פרעה, שעמדו דתן ואבירים והלשינו עליו. ד. עי'
שמות רבה שם: ויבקש להרוג את משה, שלא פרעה והביאו סיף
שאינ כמותה, ונתנו י' פעמים על צוארו ונעשה צוארו של משה
כעמוד השן ולא הזיקתו, שנאמר (שיר ז) צוארך כמגדל השן.
ה. עי' שמות רבה (פ"א סי' לב): וישב בארץ מדין וישב

פ. עי' שמות רבה שם: והיה משה רואה אותו ומביט בו, וראה
ברוח הקודש מה שעשה בבית, וראה מה שעתיד לעשות לו בשדה.
אמר ודאי זה חייב מיתה, כמו שכתוב (ויקרא כד) ומכה אדם יומת,
ולא עוד אלא שבא על אשתו של דתן, על כך חייב הריגה שנא'
(שם כ) מות יומת הנואף והנואפת, והיינו דכתיב ויפן כה וכה וגו'.
צ. השהו שמות רבה (פ"א סי' טז): וירא כי אין איש כי בן מות
הוא, ר' יהודה אומר כי אין איש שיקנא להקב"ה ויהרגנו, ר' נחמיה
אומר ראה שאין מי שיזכיר עליו את השם ויהרגנו. ורבנן אמרי ראה
שאינ תוחלת של צדיקים עומדות הימנו ולא מזרעו עד סוף כל
הדורות. כיון שראה משה כך, נמלך במלאכים ואמר להם חייב זה
הריגה, אמרו לו הן, הה"ד וירא כי אין איש שילמד עליו זכות.
ק. עי' שמות רבה (שם): והנה שני אנשים עברים נצים, זה דתן
ואבירים. קראם נצים על שם סופם. הם הם שאמרו דבר זה, הם היו
שהותירו מן המן, הם היו שאמרו (במדבר יד) נתנה ראש ונשובה
מצרימה, הם שהמרו על ים סוף. ד"א נצים, שהיו מתכוונין להרוג
זה את זה, כמה דתימא (דברים כה) כי ינצו אנשים יחדו, ואמר ר"א
במצות של מיתה הכתוב מדבר. ר. עי' סנהדרין דף נח ע"ב
(וכעין זה שמות רבה שם): אמר ריש לקיש המגביה ידו על חבירו
אף על פי שלא הכהו נקרא רשע, שנאמר ויאמר לרשע למה תכה
רעך, למה הכית לא נאמר אלא למה תכה, אף על פי שלא הכהו
נקרא רשע. ש. עי' שמות רבה שם: רעך שהוא רשע כיוצא בך,

אונקלוס

(טז) וּלְרַבָּא דְּמַדִּין שְׁבַע בְּנֵי וְאַתָּאָה וּדְלָאָה וּמְלָאָה ית רהטיא לאשקאה ענא דאבוהן: (יז) וְאִתּוּ רַעֲיִיא וּטְרַדוֹנִין וְקָם מֹשֶׁה וּפְרָקִינִין וְאַשְׁקִי ית ענָהן: (יח) וְאַתָּאָה לְוֹת רַעוּאֵל אָבוּהֶן וְאָמַר מֶה דִּין אוֹחִיתִין לְמִיתִי יוֹמָא דִּין: (יט) וְאָמְרָא גְבֵרָא מְצָרָאָה שִׁיזְבְּנָא מִיָּדָא דְרַעֲיִיא וְאַף מִיִּדְלָא דְלָא לָנָא וְאַשְׁקִי ית עֲנָא: (כ) וְאָמַר לְבִנְתֵיהָ וְאָן הוּא לְמָא דִּין שְׁבַקְתוֹן ית גְּבֵרָא קָרָן לִיהָ וַיִּיכּוֹל לְחַמָּא: (כא) וְצָבִי מֹשֶׁה לְמַתֵּב עִם גְּבֵרָא וַיִּהָב ית צְפוּרָה בְּרַתֵיהָ לְמֹשֶׁה: (כב) וַיִּלְיֶדֶת בֵּר וּקְרָא ית שְׁמִיהָ גֵרְשָׁם אָרִי אָמַר דִּייר הָיִיתִי בְּאַרְעָה נּוֹכְרָאָה: (כג) וַהֲוָה בְּיוֹמֵיאָ סְגִיאֵיא הָאֵינּוֹן וּמִית מְלָכָא דְּמְצָרִים וְאִיתְנַחוּ בְּנֵי כ. ולשר.

טז וּלְכַהֵן מְדִין שְׁבַע בְּנוֹת וְתַבְאֵנָה וְתַדְלָנָה וְתַמְלָאֵנָה אֶת־הַרְהִטִים לְהִשְׁקוֹת צֹאן אֲבִיהֶן: יז וַיָּבֹאוּ הָרָעִים וַיִּגְרְשׁוּם וַיִּקָּם מֹשֶׁה וַיּוֹשַׁעַן וַיִּשְׁקֶן אֶת־צֹאנָם: יח וְתַבְאֵנָה אֶל־רַעוּאֵל אֲבִיהֶן וַיֹּאמֶר מִדּוּעַ מִהֲרִיתָן בָּא הַיּוֹם: יט וְתַאמְרֵן אִישׁ מְצָרֵי הַצִּילָנוּ מִיַּד הָרָעִים וְגַם־דָּלָה דָּלָה לָנוּ וַיִּשְׁקֶן אֶת־הַצֹּאן: כ וַיֹּאמֶר אֶל־בְּנֹתָיו וְאִיזוּ לְמָה זֶה עֹזְבֹתֶן אֶת־הָאִישׁ קְרָאֵן לוֹ וַיֹּאכַל לֶחֶם: כא וַיּוֹאֵל מֹשֶׁה לָשֵׁבֶת אֶת־הָאִישׁ וַיִּתֵּן אֶת־צְפּוּרָה בְּתוֹ לְמֹשֶׁה: כב וַתֵּלֶד לָן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ גֵרְשָׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאַרְץ נְכַרִּיהָ: פ כג וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מְצָרִים וַיִּאֲנְחוּ בְנֵי־

רש"י

נָא וְלִין, (יהושע ז ז) וְלוֹ הוֹאֲלָנוּ, (בראשית יח כו) הוֹאֲלָמִי לְדַבָּר. ומדרשו לשון אֱלֹהִים, נשבע לו שלא יזון ממדין כי אם צרשמו: (כג) ויהי בימים הרבים ההם. שהיה משה גֵּר צמדין, וימת מלך מצרים והורכרו ישראל לתשועה, ומשה היה רועה וגו' וזאת תשועה על ידו, ולכך נסמכו פרשיות הללו: וימת מֶלֶךְ מְצָרִים. נטרט, והיה שוטט תינוקות ישראל ורוחן צדמס׃

(טז) וּלְכַהֵן מְדִין. רצ שצחק, ופירש לו מעבודת אלילים ונידוהו מאללסי: את הרהטים. את צריכות מרוכות המים העשויות צֹרֶן: (יז) וַיִּגְרְשׁוּם. מפני הנידוי: (כ) לָמָּה זֶה עֹזְבֹתֶן. הכיר צו שהוא מורעו של יעקב, שהמים עולים לקראתו: וַיֹּאכַל לֶחֶם. שמא ישא אחת מכס, כד"א (בראשית לט ו) פִּי אֶם הִלָּחֵם אֲשֶׁר הוּא אוֹכְלִי: (כא) וַיּוֹאֵל. כתרגומו, (ס"א כמשמעו [ודומה לו]) (שופטים יט ו) הוֹאֵל

מקורי רש"י

ויאמר אל בנותיו ואיו וגו', אמר להם סימן שאתן אומרות, שדלה והשקה את כל הצאן, זה מבני בניו של יעקב שעמד על הבאר והבאר מתברכת בשבילו, למה זה עזבתן את האיש וגו', שמא ישא אחת מכס, ואין אכילת לחם האמור כאן אלא אשה. ודומה לו (בראשית לט) כי אם הלחם אשר הוא אוכל, מיד רצתה צפורה אחריו כצפור והביאה אותו. פ. עי' נדרים דף סה ע"א: ויואל משה, אין אלה אלא שבועה, דכתיב ויבא אתו באלה. ועי' שמות רבה (פ"א סי' לג): ויואל משה, ר"י אומר שנשבע לו, ואין ויואל אלא לשון שבועה, שנאמר (שמואל א יד) ויואל שאול את העם. ולמה השביעו, אמר לו יודע אני שיעקב אביכם, כשנתן לו לבן בנותיו נטלן והלך לו חוץ מדעתו, שמא אם אתן לך את בתי אתה עושה לי כך, מיד נשבע לו ונתן לו את צפורה. ורבי נחמיה אמר קבל עליו ללון עמו, ואין ויואל אלא לשון לינה, שנאמר (שופטים יט) הואיל נא ולין. ורבותינו ז"ל אמרו, קבל עליו לרעות את צאנו, ואין ויואל אלא לשון התחלה. ט. עי' שמות רבה (שם): וימת מלך מצרים שנצטרע והמצורע חשוב כמת, שנאמר (במדבר יב) אל

על הבאר, קלט דרך אבות, שלשה נודווגו להם זווגיהם מן הבאר, יצחק יעקב ומשה, ביצחק כתיב (בראשית כד) ויצחק בא מבוא באר וגו', ועוד שנודווגה רבקה לאליעזר למעין, יעקב (שם כט) וירא והנה באר בשדה, משה וישב על הבאר. ו. שמות רבה (שם): ולכהן מדין שבע בנות, והלא הקב"ה שונא עבודת כוכבים ונתן מנוס למשה אצל עובד עבודת כוכבים, אלא אמרו רבותינו, יתרו כומר לעבודת כוכבים היה, וראה שאין בה ממש וביסר עליה, והרהר לעשות תשובה עד שלא בא משה, וקרא לבני עירו ואמר להם, עד עכשיו הייתי משמש אתכם, מעתה זקן אני בחרו לכם כומר אחר. עמד והוציא כלי תשמישי עבודת כוכבים ונתן להם הכל, עמדו ונדוהו שלא יודקק לו אדם, ולא יעשו לו מלאכה, ולא ירעו את צאנו, ובקש מן הרועים לרעות לו את צאנו ולא קבלו, לפיכך הוציא בנותיו ותבאן ותדלנה, מלמד שהיו מקדימות לבא מפני פחד הרועים, ויבואו הרועים ויגרשום, אפשר הוא כהן מדין והרועים מגרשים בנותיו, אלא ללמדך שנידוהו וגרשו בנותיו כאשר גרושה, כד"א (שם ג) ויגרש את האדם. ז. עי' שמות רבה (שם):

אונקלוס

יִשְׂרָאֵל מִן־הַעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ וַתַּעַל שְׁוֹעַתָם אֶל־
הָאֱלֹהִים מִן־הַעֲבֹדָה: כד וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־
נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֶת־אַבְרָהָם
אֶת־יִצְחָק וְאֶת־יַעֲקֹב: כה וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים: ס רביעי ג א וּמִשָּׁה
הָיָה רָעָה אֶת־צֹאן יִתְרוֹ חִתָּנוּ כִּתְּנֵן מִדִּין
וַיִּנְהַג אֶת־הַצֹּאן אַחֲרֵי הַמִּדְבָּר וַיָּבֹא אֶל־הַר
הָאֱלֹהִים חֲרָבָה: ב וַיֵּרָא מִלְאָךְ יְהוָה אֵלָיו
בְּלַבַּת־אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה וַיֵּרָא וַהֲנֶה הַסֵּנֶה
בְּעֵר בָּאֵשׁ וַהֲסֵנֶה אֵינְנוּ אֶכְלָ: ג וַיֹּאמֶר
מִשָּׁה אֶסְרֶה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הַמְּרֹאֶה הַגָּדֹל
הַזֶּה מִדּוֹעַ לֹא־יִבְעַר הַסֵּנֶה: ד וַיֵּרָא יְהוָה

יִשְׂרָאֵל מִן פּוֹלְחָנָא דְהוּוּ קְשִׁי
עֲלֵיהוֹן וַיִּזְעָקוּ וּסְלִיקַת קַבְלִתְהוֹן
לְקָדָם יי מִן פּוֹלְחָנָא: (כד) וּשְׁמִיעַ
קָדָם יי יַת קַבְלִתְהוֹן וּדְכִירִי יי
יַת קִימִיה דְעָם אַבְרָהָם דְעָם
יִצְחָק וּדְעָם יַעֲקֹב: (כה) וּגְלִי
קָדָם יי שְׁעִבּוּדָא דְבְנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַר בְּמִימְרִיה לְמַפְרָקְהוֹן יי:
(א) וּמִשָּׁה הוּוּ רְעִי יַת עָנָא
דִּיתְרוֹ חֲמוּהִי רְבָא דְמִדִּין וּדְבַר יַת
עָנָא לְאַתְרֵי שְׁפָר רְעִיאֵי לְמִדְבָּרָא
וְאֶתָא לְטוּרָא דְאִתְגְּלִי עֲלוּהִי יְקָרָא
דִּי לְחֻרְבָּ: (ב) וְאִתְגְּלִי מִלְאָכָא
דִּי לִיה בְּשִׁלְהֻבִיתָ אֶשְׁתָּא מְגוּ
אֶסְנָא וַחֲזָא וְהָא אֶסְנָא בְּעִיר
בְּאֶשְׁתָּא וְאֶסְנָא לִיתוּהִי מִתְאַכִּיל:
(ג) וְאָמַר מִשָּׁה אִיתְפְּנִי כְעַן וְאַחֲזִי
יַת חִיזוּנָא רְבָא הָדִין מַה דִּין
לֹא מִתּוֹקֵד אֶסְנָא: (ד) וַחֲזָא יי

ל. שהיה קשה עליהם. מ. לפני. נ. ונשמע לפני. ס. וזכור [כלומר מעולם]. ע. שָׁעַם. פ. וגלוי לפני. צ. השעבוד של בני ישראל. ק. ואמר ה' במאמרו לְגַאֲלָם. א. שר. ב. למקום. ג. מרעה טוב. ד. למדבר. ה. אל ההר שהתגלה עליו כבוד ה'. ו. והתגלה. ז. בשלהבת. ח. אפנה עתה.

רש"י

(כד) נַאֲקָתָם. זעקתם, וכן מעיר מִתִּים וְנִאֲקוּי (איוב כד
(י) אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם. עם אזרהם:
(כה) וַיֵּדַע אֱלֹהִים. נתן עליהם לב ולא העלים עיניו:
ג (א) אַחֲרֵי הַמִּדְבָּר. להתרחק מן הגזל, שלא ירעו
זַעֲדוֹת חֲמִירִים: א"ל הר האלהים. על שם העמידה:
(ב) בְּלַבַּת אֵשׁ. זעזועת אש לבו של אש, כמו לב

מקורי רש"י

ואהרן. ב. ע"י שמות רבה (פ"ב סי' ד'): ה' שמות יש לו: הר
אלהים, הר בשן, הר גבנונים, הר חורב, הר סיני. הר האלהים, ששם
קבלו ישראל אלהותו של הקב"ה וכו'. וע"י שם (פנ"א סי' ח')
בשלשה שמות נקרא ההר הזה: הר האלהים, הר חורב, הר סיני, הר
האלהים למה ששם הודיע הקב"ה אלהותו וכו'. ג. כעין זה ע"י
שמות רבה (פ"ב סי' ה'): בלבת אש, בתחלה לא ירד אלא מלאך
אחד שהיה ממוצע ועומד באמצע האש, ואח"כ ירדה שכינה ודברה
עמו מתוך הסנה. ד. ע"י תחומא (שמות יד) כיון שהגיע לחורב
מיד וירא מלאך ה' אליו בלבת אש. וכו' ולמה מתוך הסנה ולא
מתוך אילן גדול ולא מתוך תמרה, אמר הקב"ה כתבתי בתורה עמו
אנכי בצרה (תהלים צא), הם נתונים בשעבוד ואף אני בסנה ממקום
צר לפיכך מתוך הסנה שכלו קוצים. ה. וע"י שמות רבה (פ"ב סי'
ו'): ויאמר משה אסורה נא ואראה, רבי יוחנן אמר ה' פסיעות פסע
משה באותה שעה, שנאמר אסורה נא ואראה. ר"ש בן לקיש אמר
הפך פניו [ולא הויו את רגליו] והביט, שנאמר וירא ה' כי סר לראות.

אונקלוס

אָרִי אִיתְפְּנִי לְמַחְזֵי וְקָרָא לִיהִי
 ׀׀ מִגּוֹ אֶסְנָא וְאָמַר מֹשֶׁה מֹשֶׁה
 וְאָמַר הָא אָנָּא: (ה) וְאָמַר לֹא
 תִקְרַב הַלְכָא שְׂרִי סִינְךָ מֵעַל רִיגְלֶךָ
 אָרִי אֶתְרָא דְאַתָּה קָאִים עֲלוּהִי
 אֶתְרָ קְדִישׁ הוּא: (ו) וְאָמַר אָנָּא
 אֱלֹהָא דְאֲבוּךָ אֱלֹהָא דְאֲבֹרָהִם אֱלֹהָא
 דִּיצְחָק וְאֱלֹהָא דִיעֶקֶב וְכִבְשִׁינוֹן
 מֹשֶׁה לְאֶפּוּהִי אָרִי דְחִיל מְלֹאסְתְּכֹלָא
 בְּצִית יִקְרָא דִ׀׀: (ז) וְאָמַר ׀׀
 מִגְלָא גְלִי קְדָמִי יִת שְׁעִבּוּדִי
 עָמִי דְבְמִצְרַיִם וְיִת קְבֻלְתָּהוֹן
 שְׁמִיעַ קְדָמִי מִן קְדָם מְפֻלְחִיהוֹן
 אָרִי גְלִי קְדָמִי יִת בִּיבִיהוֹן:
 (ח) וְאֶתְגְּלִיתִי לְשִׁבּוֹתָהוֹן מִיָּדָא
 דְּמִצְרָאִי וְלֹאֶסְקוּתָהוֹן מִן אֶרְעָא
 הָהִיא לְאֶרְעַ טָבָא וּפְתִיא לְאֶרְעַ
 עֲבָדָא חֵלֵב וּדְבָשׁ לְאַתְרָ כְּנַעֲנָאִי
 וְחִיתָאִי וְאַמּוֹרָאִי וּפְרִזָּאִי וְחִיּוּאִי
 וִיבוּסָאִי: (ט) וְכַעֲזָן הָא קְבִילַת בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל עֲלַת לְקְדָמִי וְאַף גְּלִי קְדָמִי
 יִת דּוּחְקָא דְּמִצְרָאִי דְּחִקִּין לְהוֹן:
 (י) וְכַעֲזָן אִיתָא וְאַשְׁלַחֲיִנְךָ לְנֹת
 פְּרַעָה וְאַפִּיק יִת עָמִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 מִמִּצְרַיִם: (יא) וְאָמַר מֹשֶׁה קְדָם
 ׀׀ מֵאֵן אָנָּא אָרִי אִיזִיל לְנֹת פְּרַעָה
 וְאַרִי אֶפִּיק יִת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם:
 (יב) וְאָמַר אָרִי יְהִי מִימְרֵי בְּסַעֲדָךָ
 וְדִין לְךָ אֶתָּא אָרִי אָנָּא שְׁלַחְתְּךָ

כִּי סָר לְרֵאוֹת וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסֹּפֶה
 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הַנְּנִי: ה וַיֹּאמֶר אֶל־
 תִּקְרַב הֵלֶם שְׁל־נְעֻלֶיךָ מֵעַל רִגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם
 אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמַּת־קֹדֶשׁ הוּא:
 ו וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹהֵי אָבִיךָ אֱלֹהֵי אֲבֹרָהִם אֱלֹהֵי
 יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב וַיִּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יָרָא
 מֵהִבִּיט אֶל־הָאֱלֹהִים: ז וַיֹּאמֶר יְהוָה רָאֵה רְאִיתִי
 אֶת־עַמִּי עָמִי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאֶת־צַעֲקוֹתָם שָׁמַעְתִּי
 מִפְּנֵי נַגְשָׁיו כִּי יָדַעְתִּי אֶת־מַכְאֲבָיו: ח וְאָרַד
 לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם וְלְהַעֲלֹתוֹ מִן־הָאָרֶץ הַהִוא
 אֶל־אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה אֶל־אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבָשׁ
 אֶל־מָקוֹם הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִיּוּ
 וְהַיְבוּסִי: ט וְעַתָּה הִנֵּה צַעֲקוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בָּאֵה
 אֵלַי וְגַם־רְאִיתִי אֶת־הַלַּחֵץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לֹחֲצִים
 אֹתָם: י וְעַתָּה לָכֵה וְאַשְׁלַחְךָ אֶל־פְּרַעָה וְהוֹצֵא
 אֶת־עַמִּי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם: יא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
 אֶל־הָאֱלֹהִים מִי אָנֹכִי כִּי אֵלֶךְ אֶל־פְּרַעָה וְכִי
 אוֹצִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם: יב וַיֹּאמֶר
 כִּי־אֶהְיֶה עִמָּךְ וְהָלַךְ הָאֹתָהּ כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ

ט. נפנה. י. מקום קדוש. כ. בכיוון כבוד. ל. גלה גלוי לפני את שעבוד. מ. נשמע לפני. נ. גלוי לפני. ס. והתגלתי.
 ע. להצילם. פ. ולהעלותם. צ. עושה. ק. כנענים וחתים ואמורים ופרזים וקויים ויבוסיים. ר. לפני. ש. גלוי לפני. ת. בוא.
 א. לפני. ב. יהיה מאמרי בעורך.

רש"י

(ה) ש. ש. שָׁלוֹף וְהוֹלָא, כְּמוֹ (דְּבָרִים יט ה) וְנָשַׁל הַצִּבְאוֹ, (דְּבָרִים
 כח מ) כִּי יִשָּׁל יִתְךָ: אֲדַמַּת קוֹדֶשׁ הוּא. הַמָּקוֹם:
 (ז) כִּי יָדַעְתִּי אֶת מַכְאֲבָיו. כְּמוֹ (לַעֲלֵל ז ה) וַיִּדַע
 אֱלֹהִים, כְּלוֹמַר כִּי שָׁמַתִּי לָכֵּן לְהַתְּצוֹן וְלִדְעַת אֵת
 מַכְאֲבָיו, וְלֹא הֵעֵלַמְתִּי עֵינַי וְלֹא אֶחְטֹאס אֵת אֲזִנִּי
 מִנְעַקְתָּם: (י) וְעַתָּה לָכֵה וְאַשְׁלַחְךָ אֶל פְּרַעָה. וְאִם
 תֹּאמַר מֵה תוֹעִיל, וְהוֹלָא אֵת עָמִי, יוֹעִילוּ דְּבָרֶיךָ

וְתוֹרִיחַס מִשָּׁם: (יא) מִי אָנֹכִי. מֵה אֲנִי חֲשׂוֹב לְדַבֵּר עִם
 הַמַּלְאָכִים: וְכִי אוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְאִף אִם חֲשׂוֹב
 אֲנִי, מֵה זָכוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁפָּעַשָׂה לָהֶם נֹס וְאוֹרִיחַס
 מִמִּצְרַיִם: (יב) וַיֹּאמֶר כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ. הַשִּׁיבוּ עַל
 רֵאשׁוֹן רֵאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן, שְׁאֵמַרְתָּ מִי אָנֹכִי כִי
 אֵלֶךְ אֶל פְּרַעָה, לֹא שֶׁלֶךְ הִיא, כִּי אִם מַשְׁלֵי, כִּי אֵהְיֶה
 עִמָּךְ, וְזֶה הַמַּרְחָשׁ אֲשֶׁר רָאִיתָ בְּסִנְיָה, לֶךְ הָאוֹת כִּי אָנֹכִי

מקורי רש"י

ו. עיי שמות רבה (פ"ג סי' ד'): וכי אוציא את בני ישראל, מה זכות יש בידם שאוכל להוציאם.

אונקלוס

בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת־הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת־
הָאֱלֹהִים עַל הַהָר הַזֶּה: יג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־
הָאֱלֹהִים הֲנֵה אֲנֹכִי בְּאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתִּי
לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם וְאָמְרוּ־לִי
מַה־שְּׁמוֹ מָה אָמַר אֱלֹהִים: יד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־
מֹשֶׁה אֱהִיָּה אֲשֶׁר אֱהִיָּה וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי
יִשְׂרָאֵל אֱהִיָּה שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם: טו וַיֹּאמֶר עוֹד
אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְהוָה
אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי
יַעֲקֹב שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם זֶה־שְּׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זְכוֹרִי
לְדֹר דָּר: חמושי טז לָךְ וְאֶסְפָּתָ אֶת־זַקְנֵי יִשְׂרָאֵל

באפקותך ית עמא ממצרים תפלחון
קדם יי על טורא הדין: (יג) ואמר
משה קדם יי הא אנא אתי לנת בני
ישראל ואמר להון אלהא
דאבהתכון שלחני לנתכון ויימרון
לי מן שמייה מה אימר להון:
(יד) ואמר יי למשה אהיה אשר
אהיה ואמר כדנן תימר לבני ישראל
אהיה שלחני לנתכון: (טו) ואמר
עוד יי למשה כדנן תימר לבני
ישראל יי אלהא דאבהתכון אלהיה
דאברהם אלהיה דיצחק ואלהיה
דיעקב שלחני לנתכון דין שמי
לעלם ודין דזכרני לכל דר ודר:
(טז) איזיל ותכנוש ית סבי ישראל
ג. לפני. ד. לפני. ה. לכל.

רש"י

אני מזכיר להם נרה אחרת, דיים צנרה זו, אמר
לו יפה אמרת, כה תאמר וגו' (צרכות ט ע"ב). (לא
שהשכיל חלילה משה ציורת, אלא שלא הצין דברי
השי"ת, כי לא מחשבתו מחשבת השי"ת, שמאז כן
היתה דעתו צאומרו יתברך אהיה אשר אהיה, למשה
לצדו הגיד, ולא שיגיד לישראל, וזהו יפה אמרת,
שגם דעתי מתחלה כן היתה, שלא תגיד לבני ישראל
כדברים האלה, אלא כה תאמר לבני ישראל אהיה פעם
אחת. וכן משמע צמסכת צרכות ודו"ק): (טו) זה
שמי לעלם. חסר וי"ו לומר, העלימהו, שלא יקרא
ככתבו: וזה זכרי. למדו היאך נקרא, וכן דוד הוא
חומר, (תהלים קלה יג) ה' שמוך לעולם ה' זכרך לדר
ודר: (טז) את זקני ישראל. מיוחדים לשיבה. ואם
תאמר זקנים סתם, היאך אפשר לו לאסוף זקנים של
ס' רבוא:

שלחתיך, ותנליח בשליחותי וכדאי אני להניל, כאשר
ראית הסנה עושה שליחותי ואינו חפל, כך תלך
בשליחותי ואינך ניזוק, ושאלת מה זכות יש לישראל
שינאו ממנרים, דבר גדול יש לי על הנואה זו, שהרי
עמידים לקבל התורה על ההר הזה לסוף שלשה
חדשים שינאו ממנרים. דבר אחר כי אהיה עמך,
וזה שתנליח בשליחותך, לך האות על הצטחה אחרת
שאני מצטיחך, שכשתנליח ממנרים תעבדון אותי
על ההר הזה, שתקבלו התורה עליו, והיא הזכות
העומדת לישראל. ודוגמת לשון זה מצינו, (ישעיה
לז ו) וזה לך האות הכול השנה ספים וגו', ומפלת
סנחריב תהיה לך לאות על הצטחה אחרת, שארנכס
חריצה מפירות ואני אצרך הספיחים: (יד) אהיה
אשר אהיה. אהיה עמם צנרה זאת, אשר אהיה
עמם בשעבוד שאר מלכיות, אמר לפניו רש"ע מה

מקורי רש"י

אומר אותו אלא בכינוי. ועי' גמ' פסחים (דף נ ע"א): אמר רב נחמן
בר יצחק, לא כעולם הזה העולם הבא. העולם הזה נכתב ביו"ד ה"י
ונקרא באל"ף דל"ת, אבל לעולם הבא כולו אחד, נקרא ביו"ד ה"י
ונכתב ביו"ד ה"י. סבר רבא למדרשה בפירקא, אמר ליה ההוא סבא,
לעלם כתיב. רבי אבינא רמי כתיב זה שמי לעלם וזה זכרי לדר דר,
אמר הקדוש ברוך הוא לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב אני ביו"ד
ה"א, ונקרא אני באל"ף דל"ת. י. עי' יומא (דף כח ע"ב): אמר
רבי חמא ברבי חנינא מימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם,
היו במצרים ישיבה עמהם, שנאמר לך ואספת את זקני ישראל.

ז. עי' שמות רבה (שם): בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את
האלהים על ההר הזה, מה שאמרת באיזה זכות אוציאם ממצרים,
הוי יודע שבוכות התורה שהן עתידים לקבל על ירך בהר הזה הם
יוציאים משם. ח. ז"ל: אהיה אשר אהיה, אמר לו הקדוש ברוך
הוא למשה, לך אמור להם לישראל אני הייתי עמכם בשעבוד זה,
ואני אהיה עמכם בשעבוד מלכיות. אמר לפניו רבוננו של עולם דיה
לצרה בשעתה. אמר לו הקדוש ברוך הוא, לך אמור להם אהיה
שלחני אליכם: ט. עי' שמות רבה פ"ג ס' ז: זה שמי לעלם חסר
ואי, שלא יהגה אדם את השם באותיותיו, וזה זכרי לדור דור שאין

אונקלוס

ותימר להון יי אלהא דאבהתכון
 איתגלי לי אלהיה דאברהם יצחק
 ויעקב למימר מידבר דכירנא יתכון
 וית דאיתעבד לכון במצרים:
 (יז) ואמרית אסיק יתכון משיעבוד
 מצראי לארע כנענאי וחיתאי
 ואמוראי ופריזאי וחיואי ויבוסאי
 לארע עבדא חלב ודבש:
 (יח) ויקבלון מינך ותיתי את וסבי
 ישראל לות מלכא דמצרים ותימרון
 ליה יי אלהא דיהודאי אתקרי עלנא
 וכען ניזיל כען מהלך תלתא יומין
 במדברא ונדבח קדם יי אלהנא:
 (יט) וקדמי גליל ארי לא ישבוק
 יתכון מלכא דמצראי למיזל ולא מן
 קדם דחיליה תקיף: (כ) ואשלח ית
 מחת גבורתי ואמחי ית מצראי בכל
 פרשותי די אעביד ביניהון ובתר כן
 ישלח יתכון: (כא) ואתן ית עמא
 הדין לרחמינ בעיני מצראי ויהי
 ארי תהכון לא תהכון ריקנין:
 (כב) ותשא אל אתתא משכבתה
 ו. נגלה. ז. זכרתי. ח. עושה. ט. ויקבלו
 ממך. י. היהודים. כ. לפני. ל. ולפני
 ג. ואשלח את מכת גבורתי ואכה. ס. לאהבה.

ואמרת אלהם יהוה אלהי אבותיכם נראה אלי
 אלהי אברהם יצחק ויעקב לאמר פקד פקדתי
 אתכם ואת העשוי לכם במצרים: יז ואמר
 אעלה אתכם מעני מצרים אל-ארץ הכנעני
 והחתי והאמרי והפריזי והחוי והיבויסי אל-ארץ
 זבת חלב ודבש: יח ושמעו לקלך ובאת אתה
 וזקני ישראל אל-מלך מצרים ואמרתם אליו
 יהוה אלהי העבריים נקרה עלינו ועתה נלכה-
 נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה ליהוה
 אלהינו: יט ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך
 מצרים להלך ולא ביד חזקה: כ ושלחתי את-ידי
 והביתי את-מצרים בכל נפלאתי אשר אעשה
 בקרבן ואחריו כן ישלח אתכם: כא ונתתי את-
 חן העם-הזה בעיני מצרים והיה כי תלכון
 לא תלכו ריקם: כב ושאלה אשה משכנתה

גלוי. מ. ולא מפני (מי) שכחו חזק.

רש"י

אתכם מדך מצרים דהלוד. חס חין אני מראה
 לו ידי החזקה, כלומר כל עוד שאין אני מודיעו ידי
 החזקה לא יתן אתכם להלוד: דא יתן. לא ישבוק,
 כמו (בראשית כ ו) על כן לא נתתיה, (שם לא ו)
 ולא נתנו אלהים להרע עמדי, וכלן לשון נתינה הם.
 וי"מ ולא ציד חזקה, ולא בשביל שידו חזקה כי מאז
 אשלח את ידי והכימי את מנרים וגו' ומתרגמינן אותו
 ולא מן קדם דחיליה פקיף. משמו של רבי יעקב ברבי
 מנחם נאמר לי:

(יח) ושמעו לקלך. מאליהם, מכיון שתאמר להם
 לשון זה ישמעו לקולך, שכבר סימן זה מסור צידם
 מיעקב ומיוסף שזלשון זה הם נגאלים, יעקב אמר
 להם (בראשית כ טז) ואלהים פקד יפקד אתכם,
 יוסף אמר להם (בראשית כ טז) פקד יפקד אלהים
 אתכם: (אלהי העבריים. יו"ד יתירה, רמז לי'
 מכות ל'. צרש"י ישן): נקרה עלינו. לשון מקרה, וכן
 (צמדבר כג ד) ויקר אלהים, (צמדבר כג טו) ואנכי
 אקרה פה, אהא נקרה מאתו הלום: (יט) דא יתן

מקורי רש"י

ובין אין משלח אני מביא עליו עשר מכות. וכן הוא אומר
 אחריו (ג יט) ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים וגו',
 ושלחתי את ידי והכימי את מצרים. כיוצא בדבר אתה אומר
 (בראשית טו יד) וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן
 יצאו ברכוש גדול, ואחר כן לא נאמר אלא ואחרי כן, יתיר יו"ד
 שהקדוש ברוך הוא מביא עליהם י' מכות, ואחר כך מוציא את
 בניך מהם.

כ. עי' שמות רבה (פ"ג סי' ח'): ושמעו לקולך, למה, שמסורת
 גאולה הוא בידם, שכל גואל שיבא ויאמר להם פקידה כפולה
 גואל של אמת הוא. ל. עי' מדרש (בתי מדרשות חלק ב -
 מדרש חסרות ויתרות פרשת שמות): ושמעו לקולך ובאת אתה
 וגו' אלהי העבריים נקרה עלינו, ולמה כתיב העבריים בשני יודין
 (בכל) יתר מבכל המקרא, שכך אמר הקדוש ברוך הוא למשה,
 אפילו אם פרעה משלח את ישראל, אף על פי כן בין משלח

אונקלוס

ומקריבת^ב ביתה מנין דכסף ומנין
 דדהב ולבושין ותשוון על בניכון
 ועל בנתיכון ותרוקנון^ג ית מצרים:
 (א) ואתיב משה ואמר והא לא
 יהמנון לי ולא יקבלון מיני^א ארי
 זימרון לא איתגלי לך יי: (ב) ואמר
 ליה יי מה דין בידך ואמר חוטרא:
 (ג) ואמר רמיהי לארעא ורמיהי
 לארעא והוה לחוי וערק משה
 מן קדמוהי: (ד) ואמר יי למשה
 אושיט^ד ידך ואחד בזנביה ואושיט^ה
 ידיה ואתקיף ביה והוה לחוטרא
 בידיה: (ה) בדיל דיהימנון ארי
 איתגלי לך יי אלהא דאבהתהון
 אלהיה דאברהם אלהיה דיצחק
 ואלהיה דייעקב: (ו) ואמר יי ליה
 עוד אעיל כעין ידך בעיטפך
 ואעיל ידיה בעטפיה ואפקה
 ע. ומקורבת. פ. ותרוקנו. א. יקבלו ממני.
 ב. הושט. ג. והושיט. ד. עכשיו.

ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב ושמלתם ושמלתם
 על בניכם ועל בנתיכם ונצללתם את מצרים:
 ד א ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי ולא
 ישמעו בקלי כי יאמרו לא נראה אליך יהוה:
 ב ויאמר אליו יהוה מה זה מזה כתיב בידך ויאמר
 משה: ג ויאמר השליכהו ארצה וישליכהו ארצה
 ויהי לנחש וינס משה מפניו: ד ויאמר יהוה
 אל משה שלח ידך ואחז בזנבו וישלח ידו
 ויחזקבו ויהי למטה בכפו: ה למען יאמינו
 כי נראה אליך יהוה אלהי אבתם אלהי אברהם
 אלהי יצחק ואלהי יעקב: ו ויאמר יהוה לו עוד
 הבא נא ידך בחיקך ויבא ידו בחיקו ויוצאה

רש"י

(כב) ומגרת ביתה. מאותה שהיא גרה חתם צבית:
 ונצללתם. כתרגומו ותרוקנון, וכן וינצלו את מצרים
 (לקמן יב לו), וינצלו בני ישראל את עדים (שם לג ו), והנו"ן
 זו יסוד. ומנחם חזרו צמחצרת נד"י, עם (בראשית לא ט)
 ויאלל חללים את מקנה חזיקם, (שם טו) חשך האיל חללים
 מאזינו, ולא יאמנו דבריו, כי אם לא היתה הנו"ן
 יסוד והיא נקודה בחיר"ק, לא תהא משמשת כלשון
 ופעלתם, אלא כלשון ופעלתם, כמו ונפתתם (מן)
 [מעל] האדמה, (דברים כה טג), (ויקרא כו כה) ונפתם ציד
 אויב, (ויקרא כו יז) ונפתתם לפני חזיקם, ונפתתם צתוקה
 (יחזקאל כב כה), ואמרתם נלנו, לשון נפעלנו, וכל נו"ן
 שהיא צחה חציבה לפרקים, ונפלת ממנה, כנו"ן של
 נוגף, נושא, נותן, נושך, כשהיא מדצרת לשון ופעלתם,
 תנקד צשו"א בחטף, כגון ונפתתם את חזיקם (בראשית מה
 ט), ונפתתם להם את חרץ הגלעד (במדבר לב כט), וינמלתם

את צמר ערלתכם (בראשית יז ט). לכן אני אומר, שזאת
 הנקודה בחיר"ק מן היסוד היא, ויסוד שם דצר נולד,
 והוא מן הלשונות הכזדים, כמו דצור, פפור, לפוד,
 כשידצר כלשון ופעלתם ינקד בחיר"ק, כמו (במדבר כ
 ט) ודצרתם אל הסלע, (יחזקאל מה ט) וכפרתם את הצית,
 (דברים יא ט) ולפתתם אתם את צניקם: ד (ב) מזה
 בידך. לכך נכתב חציבה אחת לדרוש, מנה שצידך אתה
 חייב ללקות, שחשדת בכשרים*. ופשוטו, כאדם שאומר
 לחזירו, מודה אתה שזו שלפניך אצן היא, אומר לו הן,
 אמר לו הריני עושה אותה ען: (ג) ויהי גנחש. רמז
 לו שסיפר לשון הרע על ישראל (באומרו לא יאמינו לי),
 ותפש אומנותו של נחש: (ד) ויחזק בו. לשון אחיזה
 הוא, והרבה יש במקרא, ויחזיקו החגשים צידו (בראשית יט
 טו), והחזיקה צמזשיו (דברים כה יא), והחזיקתי צוקנו (שמואל
 א' ז לה), כל לשון חזוק הדבוק לצי"ת, לשון אחיזה הוא:

מקורי רש"י

א. ע"י שמות רבה (פ"ג סי' יב): ויאמר ה' אליו מזה בידך, ויאמר
 מטה. כלומר מזה שבידך אתה צריך ללקות, שאתה מוציא שם רע
 על בני הם מאמינים בני מאמינים. וע"י שם סי' יג: ויבא ידו בחיקו
 ויוציאה והנה ידו מצורעת כשלג, לקח את שלו על שהלשין. ר'
 יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר מכאן אתה למד שכל החושד חברו

בדבר ואין בו לוקה בגופו. ב. ע"י שמות רבה שם: תפש משה
 מעשה הנחש שהוציא לשון הרע על בוראו, שנאמר (שם ג) כי יודע
 אלהים, כשם שלקה הנחש כך זה עתיד ללקות. ראה מה כתיב,
 ויאמר השליכהו ארצה וישליכהו ארצה ויהי לנחש, לפי שעשה
 מעשה נחש, לכך הראה לו את הנחש, כלומר עשית מעשה של זה.

אונקלוס

וְהָא יְדִיָּה חֲנֻרָא כְּתֻלְגָא: (ז) וְאָמַר
 אֲתִיב יַדְךָ לְעִיטְפֵךָ וְאֲתִיב יְדִיָּה
 לְעִיטְפִיָּה וְאֲפָקָה מְעִיטְפִיָּה וְהָא
 תְּבַת הֵוֹת כְּבִשְׂרִיָּה: (ח) וַיְהִי אִם
 לֹא יִהְיֶמְנוּן לְךָ וְלֹא יִקְבְּלוּן לְקַל
 אֲתָא קְדַמָּאָה וַיְהִימְנוּן לְקַל אֲתָא
 בְּתַרְאָה: (ט) וַיְהִי אִם לֹא יִהְיֶמְנוּן
 אֲף לְתַרִּין אֲתִיָּא הָאֲלִין וְלֹא יִקְבְּלוּן
 מִיַּנְךָ וְתִיסַב מִמִּיא דְבְּנֵהֲרָא וְתִשׁוּד
 לִיבְשִׁתָּא וַיְהוֹן מִיא דְתִיסַב מִן נִהְרָא
 וַיְהוֹן לְדַמָּא בִּיבְשִׁתָּא: (י) וְאָמַר
 מִשֶּׁה קָדָם" יִי בְּבַעו" יִי לֹא
 גְבַר מִלְּלוֹל אָנָּא אֲף מֵאֲתַמְלִי אֲף
 מִדְּקַדְמוֹהִי אֲף מְעִידֵן דְּמִלִּילְתָּא
 עִם עֲבָדְךָ אֲרִי יְקִיר מְמַלְל וְעַמִּיק'
 לִישָׁן אָנָּא: (יא) וְאָמַר יִי לִיָּה
 ה. לבנה. ו. ולא יקבלו ממך. ז. שבנהר.
 ח. לפני. ט. בבקשה. י. מקודם.
 כ. ועמוק.

וְהִנֵּה יָדוֹ מִצְרַעַת כְּשִׁלְגָה: ז וַיֹּאמֶר הָשֵׁב יָדְךָ
 אֶל־חִיקְךָ וַיֵּשֶׁב יָדוֹ אֶל־חִיקוֹ וַיּוֹצֵאֵהָ מִחִיקוֹ
 וְהִנֵּה־שָׁבָה כְּבִשְׂרוֹ: ח וְהָיָה אִם־לֹא יֵאֱמִינוּ לְךָ
 וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקַל הָאֵת הָרֵאשׁוֹן וְהֵאֱמִינוּ לְקַל
 הָאֵת הָאַחֲרוֹן: ט וְהָיָה אִם־לֹא יֵאֱמִינוּ גַם לְשֵׁנִי
 הָאֵתוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּן לְקַלְךָ וְלִקְחַתָּ מִמִּימֵי
 הַיָּאֵר וְשִׁפְכַתָּ הַיַּבְשָׁה וְהָיוּ הַמַּיִם אֲשֶׁר תִּקַּח
 מִן־הַיָּאֵר וְהָיוּ לְדָם בַּיַּבֶּשֶׁת: י וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
 אֶל־יְהוָה בִּי אֲדֹנָי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנֹכִי גַם
 מִתְּמוֹל גַּם מִשְׁלֹשׁ גַּם מֵאִזְ דְּבִרְךָ אֶל־עַבְדְּךָ בִּי
 כְּבַד־פֶּה וְכַבֵּד לָשׁוֹן אֲנֹכִי: יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו

רש"י

היאור לדם צינעת, שומע אני שצידו הם נהפכים לדם,
 ואז כשירדו לארץ יהיו צהוייתן, אבל עכשיו מלמדנו,
 שלא יהיו דם עד שיהיו צינעת: (י) גם מתמול
 וגו'. למדנו שכל שצעה ימים היה הקצ"ה מפתה
 את משה צנעה לילך בשליחותו, מתמול שלשום מאז
 דברך הרי שלשה, ושלשה גמין רצוין הם, הרי ששה,
 והוא היה עומד ציוס הז' כשאמר לו זאת עוד שלח
 נא ציד תשלח, עד שחרה צו וקבל עליו". וכל זה,
 שלא היה רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו שהיה
 גדול הימנו, ונציא היה, שנאמר (הלל אהרן אחיך
 הלוי וגו', ועוד נאמר לעלי הכהן) הַגְּלָה גְּלִיתִי אֶל
 צִית אֲצִיךָ צְהִיֹתָם צְמַנְרִים (שמואל א' ז טו), הוא אהרן,
 וכן וְאֹדַע לָהֶם צְאָרֶךְ מַנְרִים וגו' (יחזקאל כ ה) ואומר
 אליהם איש שקוֹי עֵינָיו הַשְׁלִיכוּ, ואתה נצואה לאהרן
 נאמרה: כבד פה. ככצידות אני מדבר, וצלשון לע"ו
 צלצ"ו (שטאמלער):

(ו) מצרעת כש"ג. דרך צרעת להיות לבנה, (ויקרא
 י"ד) ואם צִהֶרֶת לְצִנָּה הוא, אף צרות זה רמז
 לו שלשון הרע סיפּר צאמרו לא יאמינו לי, לפיכך
 הלקהו צרעת, כמו שלקתה מרים על לשון הרע:
 (ז) ויוצאה מחיקו והנה שבה וגו'. מכאן, שמדה
 טובה ממרתה לצא ממדת פורעניות, שהרי צראשונה
 לא נאמר מחיקו: (ח) והאמינו לקול האות
 האחרון. משתאמר להם צצילכס לקיתי על ספרתי
 עליכם לשון הרע, יאמינו לך, שכבר למדו צכך
 שהמזדווגין להרע להם לוקים צנגעים, כגון פרעה
 ואצמלך צצזיל שרה: (ט) ולקחת ממימי היאור.
 רמז להם צצמכה ראשונה נפרע מאלהותם, (פירוש,
 כשהקצ"ה נפרע מן האומות, נפרע מאלהותם תחלה,
 שהיו עוזדים לנילוס המחיה אותם, והפכס לדם.
 צרש"י ישן): והיו המים וגו'. והיו, והיו שני פעמים,
 נראה צעיני, אלו נאמר והיו המים אשר תקח מן

מקורי רש"י

האומות לעתיד לבא עד שנפרע משריהם תחלה. ה. ע"י
 ויקרא רבה (פי"א סי' ו'): אמר רב שמואל בר נחמן, כל
 שבעת ימי הסנה היה הקב"ה מפתה את משה שילך בשליחותו
 למצרים, הה"ד (שמות ד) גם מתמול גם משלשום, גם מאז
 דברך אל עבדך הרי ששה, ובשביעי אמר לו שלח נא ביד
 תשלח.

ג. ע"י גמ' (שבת דף צז ע"א), וכעין זה בשמות רבה (פ"ג
 סי' יג): אמר רבא ואיתימא רבי יוסי ברבי חנינא, מדה טובה
 ממהרת לבא ממדת פורענות, דאילו במדת פורענות כתיב ויוציאה
 והנה ידו מצרעת כש"ג, ואילו במדה טובה כתיב ויוציאה מחיקו,
 והנה שבה כבשרו מחיקו הוא דשבה כבשרו. ד. כעין
 זה ע"י תנחומא בשלח (פרק יג): שאין הקב"ה נפרע מן

אונקלוס

מִי שֵׁם פֶּה לְאָדָם אוֹ מִי־יְשׁוּם אֱלֹם אוֹ חֵרֶשׁ
 אוֹ פִקֵּחַ אוֹ עוֹר הֵלֵא אֲנֹכִי יְהוָה: יב וְעַתָּה
 לֵךְ וְאֲנֹכִי אֶהְיֶה עִם־פִּיךָ וְהוֹרִיתִיךָ אֲשֶׁר תְּדַבֵּר:
 יג וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי שְׁלַח־נָא בְיַד־תְּשַׁלַּח: יד וַיַּחֲרֶ־
 אֶף יְהוָה בְּמִשְׁהוֹ וַיֹּאמֶר הֵלֵא אֶהְרֹן אֶחֱיֶיךָ הַלְוִי
 יִדְעֵתִי כִּי־דַבַּר יְדַבֵּר הוּא וְגַם הִנֵּה־הוּא יֵצֵא
 לְקִרְאֲתְךָ וְרֵאךְ וְשָׁמַח בְּלִבּוֹ: טו וְדַבַּרְתָּ אֵלָיו
 וְשָׁמַתְּ אֶת־הַדְּבָרִים בְּפִיו וְאֲנֹכִי אֶהְיֶה עִם־פִּיךָ
 וְעִם־פִּיהוּ וְהוֹרִיתִי אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר תִּעְשׂוּן:

ל. ודברי. מ. אלמד אותך. נ. בבקשה. ס. עתה ביד מי שראוי לשלוח. ע. גלוי לפני. פ. ודברי.

רש"י

נאמר צו רושם, וזה לא נאמר צו רושם, ולא מצינו
 שצו עונש על ידי חותמו חרון, אמר לו רבי יוסי
 אף צו נאמר צו רושם, הלא אהרן אחיך הלווי,
 שהיה עמיד להיות לוי ולא כהן, והכונה הייתי
 חומר לצאת ממך, מעתה לא יהיה כן, אלא הוא
 יהיה כהן ואתה הלווי, שנאמר וּמִשֶׁה אִישׁ הַקְּלֹהִים
 צָנְיוּ וַיִּקְרְאוּ עַל שֵׁצֶט הַלְוִי" (דברי הימים א' כג יד): הגה
 הוא יוצא לקראתך. כשתלך למצרים: וראך ושמה
 בלבבו. לא כשאתה סבור שיהא מקפיד עליך שאתה
 עולה לגדולה, ומשם זכה אהרן לעדי הסגן הנתון
 על הלצו:

מקורי רש"י

לגאול בניו של אברהם שעשה אותך אדון על כל בריותיך. שלח
 נא ביד תשלח אמר לפניו, איזה חביב לאדם בן אחיו או בן בנו,
 הוי אומר בן בנו. כשבקשת להציל את לוט בן אחי אברהם ביד
 המלאכים שלחת להצילו, בניו של אברהם שהם ששים רבוא בידי
 אתה משלח להצילם, שלח ביד המלאכים שאתה רגיל לשלח וכו',
 ורבנן אמרי סבור אתה שהיה מעכב משה לילך אינו כן, אלא
 כמכבד לאהרן, שהיה משה אומר עד שלא עמדתי היה אהרן אחי
 מתנבא להם במצרים פ' שנה וכו', אמר משה עכשיו אכנס בתחומי
 של אחי ויהיה מיצר בשביל כך לא היה מבקש לילך. ח. עי'
 שמות רבה (פ"ג סי' יז): מה חרון אף היה שם שנטלה כהונה
 ממשה ונתנה לאהרן, אמרו רבותינו ז"ל הלא אהרן אחיך הלווי, וכי
 מאחר שאמר אחיך איני יודע שהוא לוי, אלא אמר לו ראוי היית
 להיות כהן והוא לוי, ולפי שאתה מסרב על דברי תהיה אתה לוי
 והוא כהן. ט. עי' שמות רבה (שם): ומה שאתה סבור שהוא
 מיצר לא כן אלא שמח, שנאמר וראך ושמה בלבבו, א"ר שמעון
 ב"ר יוסי הלב ששמח בגדולת אחיו ילבש אורים ותומים, שנאמר
 (שמות כח) והיו על לב אהרן.

(יא) מי שם פה וגו'. מי למדך לדבר כשהיית נדון
 לפני פרעה על המצרים: או מי ישום אדם. מי עשה
 פרעה אדם שלא נתאמן צמנות הריגתך, ואת משרתי
 חרשים שלא שמעו צוותו עליך, וְלֹא־סָפְקָלְטוּרִין
 ההורגים מי עשאים עוריס, שלא ראו כשצרכת מן
 הצנימה ונמלטת: הלא אנכי. ששמי ה' עשיתי כל
 זאת: (יג) ביד תשלח. ציד מי שאתה רגיל לשלוח
 והוא אהרן. דבר אחר, ציד אחר שתרצה לשלוח,
 שאין סופי להכניסם לארץ ולהיות גואלם לעמיד,
 יש לך שלוחים הרצה: (יד) ויחר אף. (זכמים קז ע"א)
 רבי יהושע בן קרחה אומר, כל חרון אף שצתורה

ו. עי' מדרש תנחומא (שמות י): א"ר יוחנן שבשעה שאמר משה
 לא איש דברים אנכי, השיבו הקב"ה מי שם פה לאדם, שאמר
 פרעה מפיו העלו את משה לבימה להורגו, או מי עשאו אלם או
 חרש, מי עשה הסגנין חרשין או ספקלטורין עוריס, או מי עשאיך
 פקח שתברח מפני פרעה הלא אנכי י"י. עי' שמות רבה (פ"א סי'
 לא): א"ר ינאי וכי אפשר לבשר ודם לברוח מפני המלכות, אלא
 בשעה שתפסו את משה וחייבוהו להתיז את ראשו, ירד מלאך מן
 השמים ונדמה להם בדמות משה ותפשו את המלאך וברח משה.
 אריב"ל נעשו כל הסנקליטין שהיו יושבין לפני פרעה, מהם אלמין
 מהן חרשין מהן סומין, והיה אומר לאלמין היכן משה, ולא היו
 מדברים לחרשין ולא היו שומעין לסומין ולא היו רואין, זה שאמר
 הקב"ה למשה מי שם פה לאדם. מי שם פה לפרעה שאמר בפיו
 הביאו את משה לבימה להורגו, או מי ישום אלם מי שם הסגנים
 אלמים חרשים וסומין שלא הביאוך, ומי עשה עצמך פקח שתברח
 הלא אנכי ה', שם הייתי עמך והיום אני עומד. ז. לכאורה
 כרבנן, עי' שמות רבה (פ"ג סי' טז): ויאמר בי אדני שלח נא
 ביד תשלח, א"ר חייא הגדול אמר לפניו רבש"ע, בי אתה רוצה

אונקלוס

(טז) וימליל הוא לך עם עמא ויהי הוא זיי לך למתורגמן^א ואת תהי ליה לרב^ב: (יז) ונת חוטרא הדין תיסב בידך דתעביד ביה ית אתיא: (יח) ואזל משה ותב לות יתר חמוהי ואמר ליה איזיל פעני ואיתוב לות אחי דבמצרים ואחזי העד פעני אינון^ג קימין ואמר יתרו למשה איזיל לשלם: (יט) ואמר יי למשה במדן איזיל תוב למצרים ארי מיתו כל גבריא דבעו למקטלך^ד: (כ) ודבר^ה משה ית אתתיה וית בנוהי וארכבינון על חמרא ותב לארעא דמצרים ונסיב משה ית חוטרא דאיתעבידו ביה ניסין מן קדם יי^ו בידיה: (כא) ואמר יי למשה במהכך למתב למצרים חזי כל מופתיא דשויתי בידך ותעבדינון קדם פרעה^ז.
 ז. למתרגם. ק. לאדון. ר. עתה.
 ש. הם. ת. שמבקשים להרגך. א. ונהג.
 ב. שנעשו בו ניסים מלפני ה'.

טז ודבר הוא לך אל העם והיה הוא יהיה לך לפה ואתה תהיה לו לאלהים: יז ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האתת: פ ששי יח וילך משה וישב אלי יתר חתנו ויאמר לו אלכה נא ואשובה אל אחי אשר במצרים ואראה העודם חיים ויאמר יתרו למשה לך לשלום: יט ויאמר יהוה אל משה במדן לך שב מצרים כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשיך: כ ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכבם על החמור וישב ארצה מצרים ויקח משה את מטה האלהים בידו: כא ויאמר יהוה אל משה בלכתך לשוב מצרימה ראה כל המפיתים אשר שמתי בידך ועשיתם לפני פרעה

רש"י

שעתיד מלך המשיח להגלות עליו, שנאמר עני ורַבֵּז על תמורי^א (וכייה ט ט): וישב ארצה מצרים ויקח משה את משה. אין מוקדם ומאוחר מדוקדקים צמקרא^ב: (כא) בלכתך לשוב מצרימה וגו'. דע, שעל מנת כן תלך, שמהא גזור בשליחותי לעשות כל מופתי לפני פרעה ולא תירא ממנו: אשר שמתי בידך. לא על שלשה אותות האמורות למעלה, שהרי לא לפני פרעה נזה לעשותם אלא לפני ישראל שיאמינו לו, ולא מנינו שעשאם לפניו, אלא מופתים שאני עתיד לשום צידך צמקראים, כמו פי ידצר אלכם פרעה

מקורי רש"י

בן יוחי, כל מקום שנאמר נצים ונצבים אינון אלא דתן ואבירם, אלא אמר ריש לקיש שירדו מנכסיהן וכו', עני דכתיב כי מתו כל האנשים. ג. עי' פרקי דרבי אליעזר פרק ל: וחבש את החמור, הוא שרכב עליו אברהם, הוא החמור בן האתון שנבראת בין השמשות, שני וישכם אברהם בבקר. הוא החמור שרכב עליו משה בבאו למצרים, שני ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור. הוא החמור שעתיד בן דוד לרכוב עליו, שני עני ורוכב על החמור. ס. עי' פסחים (דף ו ע"ב): אמר רב מנשיא בר תחליפא משמיה דרב, זאת אומרת אין מוקדם ומאוחר בתורה. אמר רב פפא לא אמרן אלא בתרי ענייני, אבל בחד עניינא מאי דמוקדם מוקדם, ומאי דמאוחר מאוחר.

(טז) ודבר הוא לך. צעזילך ידצר אל העם, וזה יוכיח על כל לך ולי ולו ולכס ולהס הסמוכים לדבור, שכולם לשון על הס: יהיה לך לפה. למלך, לפי שמהא כזר פה: לא אלהים. לרז ולשר: (יח) וישב אל יתר חותנו. ליטול רשות, שהרי נשבע לו (שלא יזו ממדן כי אם צרשותו)^א. ושבעה שמות היו לו, רעואל, יתר, יתרו, קיני, וכו': (יט) כי מתו כל האנשים. מי הם, דתן ואצירס, חיים היו, אלא שירדו מנכסיהם, והעני חסוד כמת^ב: (כ) עץ החמור. חמור המיוחד, הוא החמור שחשש אברהם לעקידת יצחק, והוא

ל. עי' שמות רבה (שם) - מתורגמן. ב. עי' שמות רבה (פ"ד סי' א'): ולא נשבע למרמה, זה משה כשהלך אצל יתרו, נשבע לו שלא ילך חוץ מדעתו, וכשהלך בשליחותו של הקב"ה הלך אצל יתרו והתיר שבועתו, הה"ד וישב אל יתר חותנו. ל. עי' מקילתא יתרו (פרשה א): שבע שמות נקראו לו: יתר, יתרו, חובב, רעואל, חבר, פוטיאל, קני. ועי' ילקוט שמות (פ"ב רמז קסט) ששה שמות נקראו לו: יתר, יתרו, רעואל, חובב, קיני, פוטיאל. אית דאמרי שבעה שמות נקראו לו: יתר, יתרו, חבר, חובב, רעואל, פוטיאל, קיני. מ. עי' נדרים (דף סד ע"ב) וכעין זה בשמות רבה (פ"ה סי' ד'): מאי טעמא דרבי אליעזר, אמר רב חסדא דאמר קרא כי מתו כל האנשים, כו' הנהו מי מייתי, והא אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון

אונקלוס

וְאֲנִי אֶחֱזֶק אֶת־לְבָבוֹ וְלֹא יִשְׁלַח אֶת־הָעַם:
 כב וְאָמַרְתָּ אֶל־פְּרַעֲהַ פֹּה אָמַר יְהוָה בְּנִי
 בְּכָרִי יִשְׂרָאֵל: כג וְאָמַר אֵלָיִךְ שְׁלַח אֶת־
 בְּנִי וְיַעֲבֹדֵנִי וְהִמָּאֵן לְשַׁלְּחוֹ הִנֵּה אֲנֹכִי
 הֵרֹג אֶת־בְּנֶיךָ בְּכַרְךָ: כד וַיְהִי בַדֶּרֶךְ בַּמִּלּוֹן
 וַיִּפְגְּשׂוּהוּ יְהוָה וַיִּבְקֶשׂ הַמִּיתוֹ: כה וַתִּקַּח צְפֹרָה
 צֹר וַתְּכַרֶּת אֶת־עַרְלַת בְּנָהּ וַתַּגַּע לְרַגְלָיו

וְאֲנִי אֶתְקִיף ית לביה וְלֹא יִשְׁלַח ית
 עָמָא: (כב) וְתִימַר לְפְרַעֲהַ כְּדָנָן אָמַר
 יְיָ בְּרִי בּוֹכְרֵי יִשְׂרָאֵל: (כג) וְאָמַרְתָּ
 לְךָ שְׁלַח ית בְּרִי וַיִּפְלַח קְדָמִי וְאִם
 מְסַרְבֵּי אֶתְיָ לְשַׁלְּחוֹתֶיהָ הָאֵ אֲנִי
 קָטִיל ית בְּרַךְ בּוֹכְרֶיךָ: (כד) וַהֲיֵה
 בְּאוֹרְחָא בְּבֵית מִבְתָּא וְעָרַע בֵּיהָ
 מְלֶאכְא דִּינִי וּבְעָא לְמִקְטָלֶיהָ:
 (כה) וְנִסִּיבַת צְפֹרָה טִינָרָא וּגְזֹרַת ית
 עוֹרְלַת בְּרָהּ וְקָרִיבַת לְקַדְמוֹהִי
 ג. ואם ממאן אתה. ד. מלאך ה'.

רש"י

הקצ"ה ישגיב זכחו ואין יכולת להמלט מידו כי אם
 בשונו אליו, לפיכך הוא מורה ומתרה זו לשונו:
 (כד) ויהי בדרך במלון. משה: ויבקש המיתו.
 למשה, לפי שלא מל את אליעזר בנו, ועל שנתרשל
 נענש עונש מיתה. תניא אמר רבי יוסי ח"ו לא
 נתרשל, אלא אמר, אמול ואנא לדרך, סכנה היא
 למינוק עד שלשה ימים, אמול ואשעה שלשה ימים,
 הקצ"ה לוני לך שונו מנרים, ומפני מה נענש מיתה,
 לפי שנתעסק במלון תחלה, והיה המלאך נעשה כמין
 נחש, וזולעו מראשו ועד ירכיו, וחוזר וזולעו מרגליו
 ועד אוחו מקום, הצינה כפורה שזשזיל המילה הוא:
 (כה) ותגע לרגליו. השליכתו לפני רגליו של משה:

וגו" (לקמן ז ט), ואל תתמה על אשר כתיב אשר
 שמתו, שכן משמעו, כשתדבר עמו כבר שמתים צידך:
 (כב) ואמרת אל פרעה. כשתשמע שלזו חוק וימאן
 לשלוח, אמור לו כן: בני בכרי. לשון גדולה, כמו חף
 חָנִי צָכוֹר וְתִנְהוּ (תהלים פט כח), זהו פשוטו. ומדרשו,
 כאן חתם הקצ"ה על מכירת הזכורה שלקח יעקב
 מעשו: (כג) ואומר אליך. בשליחותו של מקום:
 ש"ח את בני וגו'. הגה אנכי הורג וגו'. היא
 מכה אחרונה, וזה התרהו תחלה מפני שהיא קשה,
 וזה הוא שנאמר צאיב הן אל יִשְׁגִּיב צָכְחוֹ, לפיכך,
 מי כמוהו מורה (איוב לו כג), צער ודם המצקש להנקם
 מחזירו, מעלים את דבריו שלא יצקש הללה, אבל

מקורי רש"י

לך שוב מצרים, אלא מפני מה נענש משה, מפני שנתעסק במלון
 תחלה, שנאמר ויהי בדרך במלון, רבן שמעון בן גמליאל אומר לא
 למשה רבינו בקש שטן להרוג אלא לאותו תינוק, שנאמר כי חתן
 דמים אתה לי. צא וראה מי קרוי חתן, הוי אומר זה התינוק. דרש
 רבי יהודה בר ביזנא, בשעה שנתרשל משה רבינו מן המילה באו
 אף וחיימה ובלעוהו ולא שיירו ממנו אלא רגליו, מיד ותקח צפורה
 צור ותכרת את ערלת בנה, מיד וירף ממנו. וכן ע"י שמות רבה
 (פ"ה סי' ח'): ויהי בדרך במלון, חביבה מילה שלא נתלה למשה
 עליה אפילו שעה אחת, לפיכך כשהיה בדרך ונתעסק במלון ונתעצל
 למול לאליעזר בנו, מיד ויפגשוהו ה' ויבקש המיתו. את מוצא מלאך
 של רחמים היה, ואעפ"כ ויבקש המיתו. ותקח צפורה צור, וכי מנין
 ידעה צפורה שעל עסקי מילה נסתכן משה, אלא בא המלאך ובלע
 למשה מראשו ועד המילה. כיון שראתה צפורה שלא בלע אותו
 אלא עד המילה, הכירה שעל עסקי המילה הוא ניווק, וידעה כמה
 גדול כח המילה, שלא היה יכול לבלעו יותר, מכאן מיד ותכרת את
 ערלת בנה ותגע לרגליו, ותאמר כי חתן דמים אתה לי. אמרה חתני
 תהיה אתה נתון לי בזכות דמים הללו של מילה שהרי קיימתי
 המצוה, מיד וירף המלאך ממנו, אז אמרה חתן דמים למולות,
 אמרה כמה גדול כח המילה שחתני היה חייב מיתה שנתעצל
 במצות המילה לעשותה, ולולי היא לא ניצל: ד. ע"י נדרים
 ירושלמי (דף יג ע"א): ותקח צפורה צור ותכרת את ערלת בנה ותגע

ע. ע"י שמות רבה (פ"ה סי' ו'): ויאמר ה' אל משה בלכתך וגו',
 וכי על איזה מופת אמר, אם תאמר על הנחש והצרעת והדם,
 והלא אותן נסים לא אמר לו הקב"ה לעשות אלא לישראל. ועוד
 לא מצינו שעשה משה אותן האותות לפני פרעה. אלא מהו כל
 המופתים אשר שמתו בידך, זה המטה שהיו כתובין עליו י' מכות,
 שהיה כתוב עליו נוטריקון דצ"ך עד"ש באח"ב, אמר לו הקב"ה
 אלו המכות אשר שמתו בידך, עשה אותם לפני פרעה על ידי המטה
 הזה. פ. כעין זה ע"י שמות רבה (שם): מהו בני בכורי ישראל,
 על יעקב אביהם אמר שקנה הבכורה, כדי שיוכל לעבוד למקום,
 ואמרת אליו שלח את בני ויעבדני. אמר לו אם אתה מונע ממני
 בני בכורי מלעבדני, אני אמנע ממך בנך בכורך מלעבדך, שאני
 אהרוג את כולך. צ. ע"י שמות רבה (פ"ט סי' ט'): ואמרת אליו
 ה' אלהי העברים וגו', כה אמר ה' בזאת תדע, הה"ד (איוב לו) הן
 אל ישגיב בכחו מי כמוהו מורה, בנוהג שבעולם בשר ודם שהוא
 מבקש להביא רעה על שונאו פתאום מביא עליו עד שלא ירגיש
 בו, והקב"ה הוא מתרה לפרעה על כל מכה ומכה כדי שישוּב בו.
 ק. ע"י נדרים (דף לא ע"ב): גדולה מילה שכל זכויות שעשה משה
 רבינו לא עמדו לו כשנתרשל מן המילה, שנאמר ויפגשוהו ה' ויבקש
 המיתו. אמר רבי, חס ושלוש שמשו רבינו נתרשל מן המילה, אלא
 כך אמר, אמול ואצא סכנה היא, שנאמר ויהי ביום השלישי בהיותם
 כואבים וגו'. אמול ואשאה שלשה ימים, הקדוש ברוך הוא אמר לי

אונקלוס

ואמרת בדמא דמהולתא הדין
 אתיהב חתנא לנא^א: (כו) ונח מיניה
 בכך אמרת אילולי דמא דמהולתא
 הדין איתחייב חתנא קטולי:
 (כז) ואמר יי לאהרן איזיל לקדמות
 משה למדברא ואזל וערעיה בטורא
 דאיתגלי עלוהי יקרא דיני ונשיק
 ליה: (כח) ותוי משה לאהרן ית כל
 פתגמיא די דשלחיה וית כל אתיא
 די פקדיה: (כט) ואזל משה ואהרן
 וכנשו ית כל סבי בני ישראל:
 (ל) ומליל אהרן ית כל פתגמיא די
 מליל יי עם משה ועבד אתיא לעיני
 עמא: (לא) והימן עמא ושמעו ארי
 דכיר^ב יי ית בני ישראל וארי גלי
 קדמוהי ית שיעבדהון^ג וכרעו
 וסגידו: (א) ובתר פן עלו משה
 ואהרן ואמרו לפרעה כדנן אמר יי
 אלהא דישראל שלח ית עמי ויחגון
 קדמי^ד במדברא: (ב) ואמר פרעה
 שמא די לא אתגלי לי די אקבל
 למימריה^ה לשלחא ית ישראל לא
 אתגלי לי שמא דיני^ו ואף ית ישראל

ותאמר כי חתן דמים אתה לי: כו וירף ממנו אז
 אמרה חתן דמים למולת: פ כז ויאמר יהוה
 אל-אהרן לך לקראת משה המדברה וילך
 ויפגשוהו בחר האלהים וישקלו: כח ויגד משה
 לאהרן את כל-דברי יהוה אשר שלחו ואת
 כל-האתת אשר צוהו: כט וילך משה ואהרן
 ויאספו את-כל-זקני בני ישראל: ל וידבר אהרן
 את כל-הדברים אשר-דבר יהוה אל-משה ויעש
 האתת לעיני העם: לא ויאמן העם וישמעו
 כי-פקד יהוה את-בני ישראל וכי ראה את-ענינם
 ויקרו וישתחוו: שביעי ה א ואחר באו משה
 ואהרן ויאמרו אל-פרעה כה-אמר יהוה אלהי
 ישראל שלח את-עמי ויחגו לי במדבר: ב ויאמר
 פרעה מי יהוה אשר אשמע בקלו לשלח
 את-ישראל לא ידעתי את-יהוה וגם את-ישראל

ה. ותגש לפניו ואמרה בדם המילה הזו ניתן החתן לנו. ו. לולי דם המילה הזו התחייב חתני הריגה. ז. שנגלה עליו כבוד ה'. ח. זוכר. ט. גלוי לפניו שעבודם. א. ואחרי כן. ב. לפני. ג. השם של ה' לא התגלה לי שאקבל את דבריו. ד. לא התגלה לי השם של ה'.

רש"י

לכד צא, וצוה מתוך גס כן שינוי לשון צתרגוס
 אונקלוס צחתן דמים, ודו"ק כנ"ל: דמוצת. על דבר
 המולות, שם דבר הוא, והלמ"ד משמשת בלשון על,
 כמו וְאָמַר פְּרַעֲה לְבָנָי יִשְׂרָאֵלִי (לקמן י' א). ואונקלוס
 תרגם דמים, על דם המילה: ה (א) ואחר באו משה
 ואהרן וגו'. אצל הזקנים נשמטו אחד אחד מאמר
 משה ואהרן, עד שנשמטו כולם קודם שהגיעו לפלטיין,
 לפי שיראו ללכת, ובסיני נפרע להם, ונגש משה לכדו
 והם לא יגשו, החזירם לאחוריהם^א:

ותאמר. על צנה: כי חתן דמים אתה לי. אתה
 היית גורם להיות החתן שלי נרצח עליך. הורג אישי
 אתה לי: (כו) וירף. המלאך ממנו^ש. אז, הצנינה שעל
 המילה צא להורגו: אמרה חתן דמים דמוצת. חתני
 היה נרצח על דבר המילה. (שינה רש"י בלשונו, לעיל
 כתב אתה היית גורם, דקשה לרש"י, מה זה אז אמרה
 חתן דמים, והלא גם לעיל אמרה חתן דמים, אלא
 מתחלה סברה דזה וזה גורם, חטא המילה וחטא אחר,
 אחר כשראתה וירף לגמרי, אז הצנינה דעל דבר המילה

מקורי רש"י

למילה ואחת לפריעה. אחת למילה ואחת לציצים, וכו'. מן ליה
 א"ר יודה בן פזי אז אמרה חתן דמים למולות. מיכן לשני מילות
 אחת למילה ואחת לפריעה. אחת למילה ואחת לציצים. א. עי'
 שמות רבה (פ"ה סי' יד): ואחר באו משה ואהרן היכן הלכו הזקנים
 שלא חשב אותם עמהם, שכבר אמר לו הקב"ה ובאת אתה וזקני
 ישראל. אמרו רבותינו, הלכו עמהן הזקנים והיו מגנבין את עצמן

לרגליו וגו'. ר' יודה ורבי נחמיה ורבנין, חד אמר לרגליו של משה,
 וחרנה אמר לרגליו של מלאך, וחרנה אמר לרגליו של תינוק. מן
 דמר לרגליו של משה הילך גזי חובך, מן דמר לרגליו של מלאך
 הילך עבד שליחתך, מן דמר לרגליו של תינוק נגעה בגוף התינוק.
 ש. עי' שמות רבה פ"ה סי' ח' הו"ד לעיל הערה ק. ת. עי'
 ירושלמי שבת (דף פז ע"ב): המול ימול. מיכן לשני מילות אחת

אונקלוס

לֹא אֲשַׁלַח: ג וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא
 עָלֵינוּ נִלְכֶה-נָא דְרָךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר
 וְנִזְבַּחַהּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ פֶּן-יִפְגַּעֵנוּ בַדָּבָר אוֹ
 בַחֲרֹב: ד וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לֵמָּה
 מִשְׁנֶה וְאַהֲרֹן תִּפְרָיעוּ אֶת-הָעַם מִמַּעֲשָׂיו לְכוּ
 לְסַבְּלֵיכֶם: ה וַיֹּאמֶר פְּרַעֲהַ הַיְרֻבִים עֲתָה
 עִם-הָאָרֶץ וְהַשְׁבַּתֶּם אֹתָם מִסַּבְּלֵתֶם: ו וַיֵּצֵאוּ
 פְּרַעֲהַ בַּיּוֹם הַהוּא אֶת-הַנְּגִשִׁים בָּעַם וְאֶת-שְׂמֹרֵיו
 לֵאמֹר: ז לֹא תֹאסְפוּן לָתֵת תְּבֹן לָעַם לְלִבָּן
 הַלְּבָנִים כְּתִמּוֹל שְׁלֹשָׁם הֵם יִלְכוּ וְקִשְׁשׁוּ לָהֶם
 תְּבֹן: ח וְאֶת-מִתְכַּנֵּת הַלְּבָנִים אֲשֶׁר הֵם עֹשִׂים
 תִּמּוֹל שְׁלֹשָׁם תִּשְׂיִמוּ עֲלֵיהֶם לֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ

לֹא אֲשַׁלַח: (א) וַאֲמָרוּ אֱלֹהָא דִיהוּדָאִי אֵיתְגַלִּי עֲלָנָא גְזִיל כְּעֵן מְהֵלַךְ תִּלְתָּא יוֹמִין בַּמִּדְבָּרָא וְנִדְבַח קָדָם יְיָ אֱלֹהָנָא דִילְמָא יַעֲרַעֲינָא בְּמֹת אוּ בְקִטּוּלָה: (ב) וַאֲמַר לְהוֹן מֶלְכָּא דְמִצְרַיִם לֵמָּה מִשְׁנֶה וְאַהֲרֹן תִּבְטְלוּן יִת עֲמָא מַעֲבִידְתְּהוֹן אִיזִילוּ לְפוֹלְחֵנְכוֹן: (ג) וַאֲמַר פְּרַעֲהַ הָא סְגִיאִין כְּעֵן עֲמָא דְאַרְעָא וְתִבְטְלוּן יִתְהוֹן מִפוֹלְחֵנְהוֹן: (ד) וּפְקִיד פְּרַעֲהַ בְּיוֹמָא הַהוּא יִת שְׁלֹטוֹנִי עֲמָא וְיִת סְרוּכְהִי לְמִימְרָ: (ה) לֹא תוֹסְפוּן לְמִתְּן תִּיבְנָא לְעֲמָא לְמִרְמִי לְבָנִין כְּמֵאִיתְמַלִּי וּמִדְקָדְמוּהִי אִינּוֹן יִזְלוּן וַיִּגְבְּבוּן לְהוֹן תִּיבְנָא: (ו) וְיִת סְכוּם לְבָנִיא דִי אִינּוֹן עֲבָדִין מֵאִיתְמַלִּי וּמִדְקָדְמוּהִי תִמְנּוֹן עֲלֵיהוֹן לֹא תִמְנַעוּן מִיַּנְיָה

ה. היהודים. ו. התגלה. ז. עתה. ח. במקנת או בהרג. ט. תבטלו. י. לעבודתכם. כ. השולטים. ל. להטיל (לתנור). מ. ומלפניו.

רש"י

ואתם משציתים אותם מסבלותם, הפסד גדול הוא זה:
 (ו) הנגשים. מצריים היו, והשטרים היו ישראלים,
 הנוגש ממונה על כמה שטרים, והשטור ממונה לרדות
 צעושי המלכה: (ז) תבן. אשטו"צלל, היו גוזלין
 אותו עם הכיט: לבנים. טויו"לש זלע"ז,
 (לעגלשטיינע) שעושים מטיט, ומיזשין אותן צחמה,
 ויש ששורפין אותן בצכשן: כתמו"ל ששום. כאשר
 הייתם עושים עד הנה: וקששו. ולקטו: (ח) ואת
 מתכנת הלבנים. סכוס חשזון הלבנים שהיה כל אחד
 עושה ליום כשהיה התבן נתן להם, אותו סכוס תשימו
 עליהם גם עתה, למען תכזד העבודה עליהם:

(ג) פן יפגענו. פן יפגעך היו נרכים לומר, אלל
 שחלקו כזוד למלכות. פגיעה זו, לשון מקרה מות
 היא: (ד) תפריעו את העם ממעשיו. תזדילו
 ותרחיקו אותם ממלכתם, ששומעין לכם וסצורים לנוח
 מן המלכה, וכן פִרְעֵהוּ חַל פִּעֶצֶר צו (משלי ד טו),
 רחקהו, וכן וַתִּפְרָעוּ כָּל עַמִּי (שם ח כה), פִּי פִרַעַה הוּא
 (לקמן לב כה), נרחק ונתעז: לבו לבב"תיכם. לכו
 למלכתכם שיש לכם לעשות צצתיכם, אלל מלכת
 שעזוד מצריים לא היתה על שצטו של לוי, ותדע לך,
 שהרי משה ואהרן יוצאים וצאים שלא צרשותי: (ה) הן
 רבים עתה עם הארץ. שהעבודה מוטלת עליהם,

מקורי רש"י

פנוי היה מעבודת פרך. אמר להם פרעה, בשביל שאתם פנוים אתם
 אומרים נלכה ונזבחה לאלהינו, לכו לסבלותיכם. ד. שמות רבה
 (פ"ה סי' יז): ויאמר פרעה הן רבים עתה עם הארץ, אמר להם אם
 אלף אנשים אתם מבקשים או אלפים הייתי נותן, שמא ס' רבוא
 אתם מבקשים לכו לסבלותיכם. ה. עי' שמות רבה (פ"ה סי' יח):
 ויצו פרעה ביום ההוא, מלמד על הרשע שלא עכב לעשות עמהן
 רע, וזו היתה גזירה רביעית, והנוגשים אצים לאמר, אלו המצרים.
 השוטרים, אלו זקני ישראל. ו. עי' שמות רבה (שם): לא תוסיפון
 לתת תבן לעם ואת מתכנת הלבנים, מכאן אתה למד שחשבון היה
 על כל אחד ואחד כמה לבנים יעשו ביום, ולכן העביד בהן בתחלה
 כפה רך, כדי שיעשו הלבנים בכל כחם ולראות כל יכולת שלהם,

ונשמטין א' א' שנים שנים והלכו להן. כיון שהגיעו לפלטרין של
 פרעה, לא נמצא אחד, שכן כתיב ואחר באו משה ואהרן והיכן
 הזקנים, אלא שהלכו להן אמר להם הקב"ה כך עשיתם, חייכם שאני
 פורע לכם. אימתי, בשעה שעלה משה ואהרן עם הזקנים להר סיני
 לקבל התורה, החזירן הקב"ה שנאמר (שמות כד) ואל הזקנים אמר
 שבו לנו בזה. ב. עי' שמות רבה (פ"ה סי' טו): פן יפגענו בדבר
 או בחרב, לא היה צריך לומר אלא פן יפגעך, מהו פן יפגענו,
 ללמדך שנהגו בו כבוד, ללמדך שחייב אדם לחלוק כבוד למלכות.
 ג. וכריב"ל, עי' שמות רבה (פ"ה סי' טז): ויאמר אליהם מלך
 מצרים למה משה ואהרן, מהו "למה", אמר להם אתם למה,
 ודבריכם למה, לכו לסבלותיכם. א"ר יהושע בן לוי, שבטו של לוי

אונקלוס

אָרִי בְּטַלְנִין אֵינִין עַל פֶּן אֵינִין
 מְצוּחִין לְמִימַר נִיזִיל נִדְבַח קָדָם
 אֶלְהֵנָא: (ט) תְּתִיקַר פּוֹלְחָנָא עַל
 גְּבֵרִיא וִיתְעַסְקוּן בֵּיה וְלֹא יִתְעַסְקוּן^פ
 בְּפִתְגָמִין בְּטִילִין: (י) וּנְפָקוּ
 שִׁלְטוֹנֵי עֲמָא וְסִרְכּוּהִי וְאָמְרוּ
 לְעֲמָא לְמִימַר כְּדָנָן אָמַר פְּרַעָה
 לִית אָנָּא יְהִיב לָכוֹן תִּיבְנָא:
 (יא) אַתּוֹן אֲזִילוּ סְבוּ לָכוֹן תִּיבְנָא
 מֵאַתְרָא דְתִשְׁכַּחוּן אָרִי לֹא אֵיתְמַנַּע
 מִפּוֹלְחָנְכוֹן מִדְעָם: (יב) וְאֵיתְבְּדַר
 עֲמָא בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרַיִם לְגַבְבָּא
 גִּילִי לְתִיבְנָא: (יג) וְשִׁלְטוֹנֵי־אֲ
 דְחָקִין לְמִימַר אֲשִׁלִּמוּ עֵיבִידְתְּכוֹן
 פִּיתְגָם יוֹם בְּיוֹמִיהָ כְּמָא דְהִוִּיתוּן
 עַבְדִּין כְּדִ מִתְיַהֵב לָכוֹן תִּיבְנָא:^ד וְלָקוּ סְרְכֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּמִנְיָאוּ עַלִּיהוֹן שִׁלְטוֹנֵי־
 נ. ויתעסקו. ס. יתעסקו. ע. שולטים. פ. ממקום. צ. והשרים. ק. כמו שהייתם עושים כאשר ניתן לכם תבן. ר. שולטים.

כִּי־נִרְפִים הֵם עַל־פֶּן הֵם צָעֲקִים לֵאמֹר גִּלְכָה
 נִזְבַּחְתָּה לֵאלֹהֵינוּ: ט תִּכְבֵּד הָעֲבֹדָה עַל־הָאֲנָשִׁים
 וַיַּעֲשׂוּ־בָהּ וְאֵל־יִשְׁעוּ בְּדַבְרֵי־שָׁקֶר: י וַיֵּצְאוּ נְגִשֵׁי
 הָעָם וַשְׁמִרְיוֹ וַיֹּאמְרוּ אֶל־הָעָם לֵאמֹר כֹּה אָמַר
 פְּרַעָה אֵינֶנִּי נָתַן לָכֶם תְּבֹן: יא אַתֶּם לָכוּ קָחוּ
 לָכֶם תְּבֹן מֵאֲשֶׁר תִּמְצְאוּ כִּי אֵין נִגְרַע מֵעֲבַדְתְּכֶם
 דְּבַר: יב וַיִּפֹּץ הָעָם בְּכָל־אַרְץ מִצְרַיִם לְקַשֵׁשׁ קֶשׁ
 לְתִבְנֵן: יג וְהַנְּגִשִׁים אָצִים לֵאמֹר כָּלוּ מַעֲשֵׂיכֶם
 דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ כְּאֲשֶׁר בְּהִיּוֹת הַתְּבֹן: יד וַיִּכּוּ
 שְׁמִרְיֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־שָׂמוּ עֲלֵהֶם נְגִשֵׁי פְרַעָה
 עַבְדִּין כְּדִ מִתְיַהֵב לָכוֹן תִּיבְנָא:^ד וְלָקוּ סְרְכֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּמִנְיָאוּ עַלִּיהוֹן שִׁלְטוֹנֵי־

רש"י

בְּעַדְתֵּיךָ (תהלים קיט מו), אף כאן אל ישעו דדברי שקר, אל
 יהיו נדברים דדברי שוא והזאי: (יא) אתם לבו קחו
 לבם תבן. ורבים אתם לילך בזריות, כי אין נגרע
 דבר מכל סכום לזנים שהייתם עושים ליום זהיות התבן
 נפן לכם מזומן מצית המלך: (יב) לקשש קש דתבן.
 לאסוף אסיפה, ללקוט לקט לזורך תבן הטוט: קש.
 לשון לקוט, על שם שדבר המתפזר הוא ונריך לקוששו,
 קרוי קש צשאר מקומות: (יג) אצים. דוחקים: דבר
 יום ביומו. חשבון של כל יום פלו ציומו, כאשר עשיתם
 זהיות התבן מוכן: (יד) ויכו שוטרי בני ישראל.
 השוטרים ישראלים היו, וחסים על חזריהם מלדחקם,
 וכשהיו משלימין הלזנים לנוגשים שהם מנריים, והיה
 חסר מן הסכום, היו מלקין אותם על שלא דחקו את
 עושי המלאכה, לפיכך זכו אותן שוטרים להיות
 סנהדרין, ונאלל מן הרוח אשר על משה והושע עליהם,
 שנאמר (במדבר יא טו) חֲסָפָה לִי שְׁבָעִים אִישׁ מִן־קִנֵּי יִשְׂרָאֵל,
 מאותן שידעת הטובה שעשו צמרים, כי הם זקני העם
 ושוטרי: ויכו שוטרי בני ישראל.

בי נרפים. מן העבודה הם, לכך לבס פונה אל הצטלה
 ונועקים לאמר נלכה וגו': מתכנת. ותוכן לזנים, ולו
 נתכנו עלילות, את הכסף המתוכן, כולן לשון חשבון
 הם: נרפים. המלאכה רפוייה צידם ועזובה מהם, והם
 נרפים ממנה רטר"יש צלע"ז (זוריקקגעאלאגטן):
 (ט) וא"ל ישעו בדברי שקר. ואל יהגו וידצרו תמיד
 דדברי רות, לאמר נלכה נזחה, ודומה לו ואשעה
 צחקין תמיד, למשל ולשנינה מתרגמין ולשועין, ויספר
 וְאֶתְפָּעִי, ואי אפשר לומר ואל ישעו לשון ישע ה' אל
 הצל וגו' ואל קין ואל מנחתו לא שעה, ולפרש אל ישעו
 אל יפנו, שא"כ היה לו לכתוב ואל ישעו אל דברי שקר,
 או לדברי שקר, כי כן גזרת כלם, יִשְׁעָה הָאָדָם עַל עֵינָהּ
 (ישעיה ז ז), וְלֹא יִשְׁעוּ עַל קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל (שם לא א), וְלֹא
 יִשְׁעָה אֵל הַמְּנַצְּחוֹת (שם ז ט), וְלֹא מִנְאֲתֵי שְׁמוֹשׁ שֶׁל צִי"ת
 סמוכה לאחריהם, אצל אחר לשון דבור כמתעסק לדבר
 דדבר, נופל לשון שמוש צי"ת, כגון הַנְּדַבְּרִים בְּךָ (יחזקאל
 לג ט), וְהַדְּבָר מִרְיָם וְהִרְחֵן בְּמִשָּׁה (במדבר יב א), הַמְּנַלְחָךְ
 הַדְּבָר בִּי (זכריה א ט), לְדַבֵּר בְּסֵם (דברים יא יט), וְהַדְּבָרָה

מקורי רש"י

דוחקים בהן ואומרים להם כלו מעשיכם. אבל השוטרים לא היו
 אצים, שהם כשרים, והיו רואין אותן בצרה גדולה ולא היו דוחקין
 עליהם. ט. ע"י שמות רבה שם: ויכו שוטרי בני ישראל, מכאן
 אתה למד שהיו כשרים ומסרו עצמן על ישראל וסבלו מכות כדי
 להקל מעליהם, ולפיכך זכו לרוח"ק שנאמר אספה לי שבעים איש

ולפי מספר שעשו ביום הראשון גזרו עליהם לעשות כל הימים.
 ז. ע"י שמות רבה (שם): כי נרפים הם, אמר רשב"י התחיל מחרק
 עליהם שיניו, ואומר נרפים אתם לשון טינוף הוא, ישתחקו עצמותיו
 קדושים הם, על כן הם צועקים לאמר וגו'. ח. ע"י שמות רבה
 (פ"ה סי יט): והנוגשים אצים לאמר אלו מצריים הרשעים, שהיו

אונקלוס

לֵאמֹר מִדּוֹעַ לֹא כְלִיתֶם חֻקְכֶם לְלִבְּךָ כְּתִמּוֹל
 שְׁלֹשׁ גַּם־תִּמּוֹל גַּם־הַיּוֹם: טו וַיִּבְּאוּ שְׂטָרֵי בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל וַיִּצְעֲקוּ אֶל־פְּרָעָה לֵאמֹר לְמָה תַעֲשֶׂה כֹה
 לַעֲבָדֶיךָ: טז תָּבֵן אֵין נִתָּן לַעֲבָדֶיךָ וּלְבָנִים אֲמָרִים
 לָנוּ עֲשׂוּ וְהִנֵּה עֲבָדֶיךָ מְכִים וְחַטָּאת עֲמָךְ:
 יז וַיֹּאמֶר גְּרָפִים אַתֶּם גְּרָפִים עַל־כֵּן אַתֶּם אֲמָרִים
 גִּלְכָה נִזְבַּחַה לַיהוָה: יח וְעַתָּה לָכוּ עֲבָדוּ וְתָבֵן
 לֹא־יִנָּתֵן לָכֶם וְתָבֵן לְבָנִים תִּתְּנוּ: יט וַיִּרְאוּ שְׂטָרֵי
 בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶתֶם בְּרַע לֵאמֹר לֹא־תִגְרַעוּ
 מִלְּבַבְכֶם דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ: כ וַיִּפְגְּעוּ אֶת־מֹשֶׁה
 וְאֶת־אַהֲרֹן נֹצְעִים לִקְרֹאתָם בְּצֵאתָם מֵאֶת
 פְּרָעָה: כא וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהִים יִרְא יְהוָה עֲלֵיכֶם
 וַיִּשְׁפֹּט אֲשֶׁר הִבְּאִשְׁתֶּם אֶת־רִיחֲנוּ בְּעֵינֵי פְרָעָה
 וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו לְתַת־חֶרֶב בְּיָדְכֶם לְהַרְגֵנוּ: מפטיר
 כב וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי לְמָה
 הִרְעַתָּה לְעַם הַזֶּה לְמָה זֶה שְׁלַחְתָּנִי: כג וַיִּמְאֹז

פרעה למימר מה דין לא אשלימתון
 גזרתכון למרמי לבנין כמאתמלי
 ומדקדמוהי אף תמלי אף יומא
 דין: (טו) ואתו סרכי בני ישראל
 וצנחו קדם פרעה למימר למא
 תעביד פדין לעבדך: (טז) תבנא לא
 מתיהיב לעבדך ולבניא אמרין לנא
 עיבדו והא עבדך לקן וחטן
 עליהון עמך: (יז) ואמר בטלנין
 אתון בטלנין על פן אתון אמרין
 ניזיל נדבח קדם יי: (יח) וכען
 איזילו פלחו ותיבנא לא מתיהיב
 לכון וסכום לבניא תתנון: (יט) וחזו
 סרכי בני ישראל יתהון כביש
 למימר לא תמנעון מלבניכון פתגם
 יום ביומיה: (כ) וערעו ית משה וית
 אהרן קיימין לקדמותהון במיפקהון
 מלות פרעה: (כא) ואמרו להון
 יתגליה יי עליכון ויתפרע
 דאבאשתון ית ריחנא בעיני פרעה
 ובעיני עבדוהי למתן חרבא בידיהון
 למקטלנא: (כב) ותב משה קדם יי
 ואמר יי למא אבאשתא לעמא הדין
 ולמא דנן שלחתני: (כג) ומעידן
 ש. ומלפניו. ת. לפני. א. וחטאו.

ב. בטלנים אתם בטלנים. ג. לפני. ד. מלהיות עם. ה. יתגלה. ו. ויפרע. ז. לפני. רש"י

שמו נגשי פרעה אותם לשוטרים עליהם, לאמר מדוע
 וגו', למה ויכו, שהיו אומרים להם מדוע לא כליתם גם
 תמול גם היום, חק הקנזז עליכם ללזון כתמול השלישי,
 שהוא יום שלפני אתמול, והוא היה זהות התזן נתן
 להם: ויכו. לשון ויפגעלו, הוכו מיד אחריים, הנוגשים
 הכוס: (טז) ולבנים אמרים לנו עשו. הנוגשים
 אומרים לנו עשו לזנים כמנין הראשון: וחטאת עמך.
 אלו היה נקוד פתח, הייתי אומר שהוא דבוק, ודבר זה
 חטאת עמך הוא, עכשיו שהוא קמץ, שם דבר הוא,
 וכך פירושו, ודבר זה מציא חטאת על עמך, כאילו
 כתוב וחטאת לעמך, כמו פצאנה צית לקם (רות א ט),
 שחוא כמו לצית לחם, וכן הרצה: (יח) ותכן לבנים.
 חשבון הלבנים, וכן את הפסוק המתכן (מלכים ב' יב יב),
 המנוי, כמו שאמר צענין ויזרו וימנו את הפסוק (סס יא):
 (יט) ויראו שטרי בני ישראל. את חזריהם הנרדים
 על ידם: ברע. ראו אותם צרעה וזרה המונחת אותם,
 זהכזידם העבודה עליהם לאמר לא תגרעו וגו':
 (כ) ויפגעו. אנשים מישראל את משה ואת אהרן וגו'.
 ורבותינו דרשו (נדרים סד ע"ב), כל נעים וננצים דתן
 ואצירים היו, שנאמר זהם ילאו ננצים: (כב) למא
 הרעתה לעם הזה למה זה שלחתני: כג וימאז
 אני על ששלחתני:

מקורי רש"י

לעם הזה באותה שעה בא משה והשיב דברים לפני הקב"ה
 אמר לו למה הרעות וכו' וא"ת מה איכפת לי א"כ למה
 זה שלחתני.

מזקני ישראל וגו'. אמר הקב"ה הם לקו עליהם, לפיכך
 יזכו לרוה"ק ונתמנו נביאים עליהם. י. עי' שמות רבה
 (פ"ה ס"י כב): וישב משה אל ה' ויאמר ה' למה הרעותה

אונקלוס

דְּעִלִית לֹת פְּרַעַה לְמַלְלָא בְּשִׁמְךָ
אִיתְבְּאִישׁ לְעִמָּא הִדִּין וְשׂוֹבָא לָא
שׂוֹבָתָא ית עִמְךָ: (א) וְאָמַר יי לְמִשְׁה
כְּעֵן תַּחֲזִי דְאֶעֱבִיד לְפְרַעַה אָרִי בִידָא
תְּקִיפָא יִשְׁלַחֲנִינוּן וּבִידָא תְּקִיפָא
יִתְרַכִּינוּן מֵאַרְעִיָּה:

בְּאִתִּי אֶל־פְּרַעַה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הִרַע לָעַם הַזֶּה
וְהִצַּל לְא־הַצִּלְתָּ אֶת־עַמְּךָ: ו א וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה עֲתָה תֵרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפְרַעַה כִּי
בִיד חֲזָקָה יִשְׁלַחֲמָם וּבִיד חֲזָקָה יִגְרַשֵׁם מֵאַרְצוֹ:

ס ס ס

קכ"ד פסוקים. ויקח סימן, ומפטירין הבאים ישרש יעקב בישעיה פרק כז-כט

רש"י

העשוי למלכי שצעה אומות כשאזיחם לארץ: כי ביד
חזקה ישלחם. מפני ידי החזקה שמחזק עליו,
ישלחם: וביד חזקה יגרשם מארצו. על כרחם של
ישראל יגרשם, ולא יספיקו לעשות להם נדה, וכן הוא
אומר (לקמן יב לג) וּפְתָחוּ מַנְרִים עַל הָעַם לְמַהֵר לְשַׁלְחָם
וגו': חסלת פרשת שמות

(כג) הרע. לשון הפעיל הוא, הרצה רעה עליהם,
ומרגומו אֶצְיִישׁ: ו (א) עתה תראה וגו'. הרהרת על
מדותי, לא כהצרהם שאמרתי לו כי צִיָּתְקָךְ יִקְרָא לְךָ
זַרְע [בראשית כא יג], ואחר כך אמרתי לו העלהו לעולה
[בראשית כג ז] וְהִעֲלֵהוּ עָם לְעֹלָה, ולא הרהר אחרי
מדותי, לפיכך עתה תראה, העשוי לפרעה תראה, ולא

מקורי רש"י

הזאת ואהיה עמך ואברכך, בקשו עבדיו מים לשתות ולא מצאו עד
שעשו מריבה, שנאמר ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק לאמר לנו
המים, ולא הרהר אחר מדותי. אמרתי ליעקב הארץ אשר אתה שוכב
עליה לך אתננה, ביקש מקום לנטוע אהלו ולא מצא עד שקנה
במאה קשיטה, ולא הרהר אחר מדותי, ולא אמרו לי מה שמך,
ואתה אמרת לי מה שמך בתחלה, ועכשיו אתה אומר לי, והצל לא
הצלת את עמך, עתה תראה (את) אשר אעשה לפרעה במלחמת
פרעה אתה רואה, ואי אתה רואה במלחמת שלשים ואחד מלכים.
וימהר משה ויקוד ארצה וישתחו. מה ראה משה, רבי חנינא בן
גמלא אמר ארץ אפים ראה, ורבנן אמרי אמת ראה.

א. עי' גמ' סהדרין (דף קיא ע"א): תניא אמר רבי אלעזר ברבי יוסי,
פעם אחת נכנסתי לאלכסנדריא של מצרים מצאתי זקן אחד, ואמר
לי בא ואראך מה עשו אבותי לאבותיך, מהם טבעו בים, מהם הרגו
בחרב, מהם מעכו בבנין. ועל דבר זה נענש משה רבינו, שנאמר
ומאו באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה, אמר לו הקדוש
ברוך הוא, חבל על דאבדין ולא משתכחין. הרי כמה פעמים נגלית
על אברהם יצחק ויעקב באל שדי ולא הרהרו על מדותי ולא אמרו
לי מה שמך, אמרתי לאברהם קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי
לך אתננה, בקש מקום לקבור את שרה ולא מצא עד שקנה בארבע
מאות שקל כסף ולא הרהר על מדותי. אמרתי ליצחק גור בארץ

הפטרה לפרשת שמות

ישעיה כז ו - כח יג, כט כב-כג

כז (ו) הַבָּאִים יִשְׂרָשׁ יַעֲקֹב יִצְיִן וּפְרַח יִשְׂרָאֵל וּמְלָאוּ פְּנֵי־תֵבֶל תְּנוּבָה: ס (ז) הַכְּמֶכֶת מִכֶּהוּ הַכֹּהֵן
אִם־כְּהֹרֵג הִרְגִּיו הִרְגֵּ: (ח) בְּסֹאסְאָה בְּשִׁלְחָה תִּרְיַבְנָה הִגָּה בְּרוּחוֹ הַקְּשָׁה בְּיוֹם קָדִים: (ט) לִכֹּן בְּזֹאת
יִכְפֹּר עֲוֹן־יַעֲקֹב וְזֶה כָּל־פְּרִי הַסֵּר חֲטָאתוֹ בְּשׂוּמוֹ | כָּל־אֲבָנֵי מִזְבֵּחַ כְּאֲבָנֵי־גֹר מְנַפְצוֹת לֹא־יִקְמוּ
אֲשֵׁרִים וְחֲמָנִים: (י) כִּי עִיר בְּצוּרָה בְּדָד נִוָּה מְשֻׁלַּח וְנִעְזֹב כַּמְדַּבֵּר שֵׁם יְרַעַה עֲגָל וְשֵׁם יִרְבֵּץ וְכִלָּה
סַעֲפִיָּה: (יא) בִּיבֶשׁ קִצְיָרָה תִּשְׁבְּרָנָה נְשִׁים בְּאוֹת מְאִירוֹת אוֹתָהּ כִּי לֹא עִם־בִּינוֹת הוּא עַל־כֵּן
לֹא־יִרְחַמְנוּ עֲשֵׂהוּ וַיִּצְרוּ לֹא יִחַנְנוּ: ס (יב) וְהָיָה בְּיוֹם הַהוּא יִחְבֹּט יְהוָה מִשְׁבֶּלֶת הַנְּהָר עַד־נַחַל
מִצְרַיִם וְאַתֶּם תִּלְקְטוּ לְאַחַד אֶחָד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ס (יג) וְהָיָה | בְּיוֹם הַהוּא יִתְקַעַב בְּשׂוּפֵר גְּדוּל וְכָאוּ